

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Diplomski studij Engleskoga jezika i književnosti i Povijesti

Mirna Bogut
Pokret nesvrstanih i Beogradska konferencija
Diplomski rad
Mentorica: doc.dr.sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2018. godine

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za povijest
Diplomski studij Engleskog jezika i književnosti i Povijesti

Mirna Bogut

Pokret nesvrstanih i Beogradska konferencija

Diplomski rad

Znanstveno područje Humanističke znanosti, Znanstveno polje Povijest,
Znanstvena grana Hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentorica: doc.dr.sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2018. godine

SAŽETAK

Hladni rat obilježio je međunarodne odnose dvaju svjetskih sila od kraja Drugog svjetskog rata pa do pada njegovog simbola, Berlinskoga zida. Suparnički odnosi između dvaju sila obilježili su međunarodne odnose za vrijeme Hladnog rata koji su doveli do podjele svijeta na dva bloka, Zapadni i Istočni. U takvom svijetu, Jugoslavija se 1948. godine našla između ta dva bloka, ne priklanjajući se ni jednoj od te dvije opcije. Položaj Jugoslavije tada se očitovao kao blokovski neutralan što je dovelo do traženja novih veza sa zemljama Trećeg svijeta koje nakon procesa dekolonizacije nisu bile dio nijednog bloka. Tako dolazi do stvaranja Pokreta nesvrstanih koji je postao nova platforma u kreiranju međunarodnih odnosa zalažući se za miroljubivu koegzistenciju, opće razoružanje i ekonomsku suradnju. Pokret nesvrstanih postao je jedna od platformi za razvijanje Jugoslavenskog ugleda i uloge u stvaranju i balansiranju međunarodnih odnosa između zemalja Trećeg svijeta, zapadnog i istočnog bloka. Prva konferencija Pokreta nesvrstanih održala se u Beogradu 1961. godine i time postavila Jugoslaviju na političku kartu Europe i svijeta. Jugoslavija je nakon prve konferencije nesvrstanih zemalja igrala važnu ulogu u oblikovanju odnosa među nesvrstanim zemljama i dva bloka, kao npr. na konferenciji u Havani 1979. godine. Tada je Jugoslavija uspjela doprinijeti očuvanju Pokreta i njegovih izvornih načela. Od 1961. pa sve do Titove smrti i raspada Jugoslavije, uloga Jugoslavije u međunarodnim odnosima oblikovala se preko Pokreta nesvrstanih zemalja. Ostavština Josipa Broza Tita, Pokret nesvrstanih i danas djeluje u svijetu te promiče razvoj međunarodne suradnje, sprečavanje masovnog naoružanja i širenje mira u svijetu.

Ključne riječi: Međunarodna politika, Jugoslavija, Pokret nesvrstanih, Josip Broz Tito

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. HLADNI RAT I PREKID VEZA SA SSSR-OM.....	2
2.1. Raskid veza s Informbiroom i približavanje Zapadu.....	3
3. ŠTO JE NESVRSTANOST?	8
4. ULOGA JUGOSLAVIJE U POKRETU I POLITICI NESVRSTANOSTI.....	11
5. SASTANCI KOJI SU PRETHODILI BEOGRADSKOJ KONFERENCIJI.....	14
5.1. Bandung, Brijuni i New York.....	14
5.2. Pripremni sastanak u Kairu.....	18
6. POLITIČKA SITUACIJA 1961.	20
6.1. Berlinska kriza.....	20
7. BEOGRADSKA KONFERENCIJA	25
7.1. Pripreme za Beogradsku konferenciju.....	25
7.2. Tijek Beogradske konferencije	27
7.3. Reakcija velikih sila, odjek Beogradske konferencije i pokreta u svijetu	31
8. JUGOSLAVENSKA POLITIKA I POKRET NESVRSTANIH NAKON 1961.	34
8.1. Kako je Tito spasio Pokret.....	35
8.2. Nesvrstani nakon Titove smrti do danas.....	38
9. ZAKLJUČAK	40
10. POPIS LITERTURE.....	41
10.1. POPIS PRILOGA	42

1. UVOD

Pokret nesvrstanih i politika nesvrstanosti obilježili su veliko razdoblje Jugoslavenske politike unutar zemlje, ali i izvan nje. U vrijeme kada se hladnoratovski sukob širi diljem planete, i pred blokovskom podjelom nije pošteđena nijedna zemlja, dolazi do pronalaska tzv. trećeg puta. Jugoslavija je bila mala europska zemlja, političkim položajem bila je smještena između dvaju velikih sila, SSSR-a i SAD-a. Nakon raskida veza s istočnim blokom ostala je u sredini između dva bloka jer priključenje Zapadu nije bila opcija. Rješenje je bio pronalazak trećeg puta. Taj treći put bio je Pokret nesvrstanih, nastao 1961. godine obilježavajući međunarodnu politiku do okončanja Hladnog rata. Prva konferencija Pokreta, Beogradska konferencija, jedna je od rijetkih koju povijest pamti kao nešto do tada neviđeno, koju je cijeli svijet budno pratio i za njezine se zaključke zalagao, a ciljeve podupirao. Beogradska konferencija i Pokret nesvrstanih otvorili su vrata modernizaciji međunarodnih odnosa i stvaranju međusobne suradnje među zemljama diljem svijeta kroz miroljubivu koegzistenciju, zalaganjem za razoružanje i promicanjem prestanka Hladnog rata.

Ovaj rad prikazat će na koji je način Pokret nesvrstanih utjecao i oblikovao Jugoslavensku vanjsku politiku i kako se ona mijenjala u različitim fazama Hladnog rata, od prekida veza sa SSSR-om do stvaranja modernog društva, Titove smrti i kraja hladnoratovskih sukoba. Posebno mjesto u oblikovanju pokreta i jugoslavenske međunarodne politike imala je i Beogradska konferencija, prva konferencija Pokreta, koja je stavila Jugoslaviju u središte tadašnje političke pozornice. Podatci o organizaciji i odjecima Beogradske konferencije prikupljeni su u Osječkoj hemeroteci i za cilj imaju prikazati koliko je Beogradska konferencija odjekivala u domaćim medijima i svijetu. Kasniji razvoj međunarodnih odnosa Jugoslavije analizirat ću na temelju knjiga Tvrтка Jakovine *Trenutci katarze i Treća strana Hladnog rata* koje daju novu perspektivu razvoju jugoslavenske međunarodne politike jer su pisane na temelju arhivskih dokumenata bivše jugoslavenske države.

2. HLADNI RAT I PREKID VEZA SA SSSR-OM

Hladni rat kao bipolarni model međunarodnih odnosa može se okarakterizirati na različite načine. Jedna je od njegovih karakteristika održavanje neutralnog stanja tj. stanja u kojemu ne vlada mir, niti se vodi rat. S druge strane sastoji se od borbe za prevlast SAD-a i SSSR-a i nemogućnošću rješavanja međusobnih sukoba. Njihova se međusobna komunikacija svodila na isticanje neprijateljstva, suparništvo i borbe između kapitalističkog i socijalističkog društveno-političkog i gospodarskog sustava. Poslijeratni bipolarni odnosi koji su vladali u doba Hladnoga rata stvarali su međunarodne odnose u dva okvira, što ih smješta s jedne ili druge strane željezne zavjese. Takvom su se politikom međunarodni odnosi svodili samo na one čiju su glavnu riječ vodili glavni akteri Hladnog rata, SAD i SSSR. U vrijeme zaoštavanja i zahladnjenja odnosa nije bilo mjesta za one zemlje koje nisu bile dio blokovske podjele. Stvaranje politike i pokreta kao što su nesvrstani, koji su blokovski nevezani nije bilo ni najmanje poželjno kako bi se ovakav način međunarodne komunikacije nastavio.¹

Zemlje trećeg svijeta također su bile dio sukoba između dviju sila. U njima su se vodili ratovi kojima su posredovale velike sile i uplitale se u unutarnje odnose nerazvijenih i slabih zemalja. Ključni izvor sukoba bio je sustav zasnovan na komunističkim ili kapitalističkim načelima, a podrazumijevao je vojno, političko i ekonomsko sukobljavanje. Zemlje Trećega svijeta u tom nadmetanju imale su važnu ulogu jer su nakon procesa dekolonizacije dobile mogućnost opredjeljenja za jedan od blokova. Za održavanje ravnoteže u međunarodnim odnosima bilo je važno pokušati svrstati novonastale zemlje u jedan od postojećih blokova, a njihova je unutarnja politika određivala daljnji razvoj ravnoteže u međunarodnim odnosima.²

¹ Radovan Vukadinović, *Međunarodni odnosi od hladnog rata do globalnog poretka*, Agencija za komercijalnu djelatnost, Zagreb, 2001., str.161.

² David S. Painter, *Hladni rat: povijest međunarodnih odnosa*, Srednja Europa, Zagreb, 2002, str. 11, 161.

2.1. Raskid veza s Informbiroom i približavanje Zapadu

Za vrijeme Hladnoga rata Jugoslavija je bila jedna od zemalja koja je imala specifični položaj u odnosu na dva bloka. Na samom početku bila je dio Istoka, a nakon raskida s istim sve se više približavala Zapadu, dok nije pronašla svoj vlastiti put u obliku Pokreta nesvrstanosti. Kako bismo lakše razumjeli ovaj proces i balansiranje Jugoslavije između dva bloka, ključno je objasniti njezini odnos sa SSSR-om i SAD-om.

Staljinizam, definiran *kao posvemašnji radikalni boljševizam iz razdoblja građanskog rata, koji je sovjetsku političku kulturu prožeo borbenom gorljivošću, revolucionarnim voluntarizmom i elanom, spremnošću pribjegavanja nasilju, vladanju administrativnim naredbama, centraliziranom upravom, prijekim sudovanjem i ne baš malom dozom one komunističke nadutosti protiv koje je Lenjin u svoje vrijeme grmio*³, prožeo je Jugoslavensku poslijeratnu politiku i učvrstio se u čitavom međunarodnom komunističkom pokretu. Staljinistički model vlasti poslužio je kao primjer jugoslavenskom. Jugoslavija je sa SSSR-om bila povezana sličnom ideologijom, političkim, gospodarskim i društvenim uređenjem. Politička povezanost i suradnja bile su najizraženije u razdoblju od 1945. do 1948. godine.⁴ Međutim, jedan od istaknutih britanskih diplomata u Moskvi, Frank Roberts, već 1945. razvija tezu o tome kako je suradnja i iznimna bliskost Jugoslavije i SSSR-a zapravo laž. Piše o sovjetskoj hladnoći spram Jugoslavije koja je očita u SSSR-u. Iako tada Foreign Office nije povjerovao u ovu tezu jer je za blisku suradnju između ove dvije zemlje bilo i dokaza kao npr. Ugovor o suradnji između Jugoslavije i SSSR-a, 1947. godine svari se mijenjaju i postaje očito kako Tito neće zadugo ostati Staljinov bliski suradnik. Roberts je isticao kako je za SSSR jedan od problema bilo Brozovo hrvatsko podrijetlo jer nije išlo uz velikoruski koncept. Nadalje, Robertsovi kolege iz Foreign Officea su uočili i značajke nacionalizma u Jugoslaviji koje u očima SSSR-a nisu bile nimalo poželjne. Iskazivanje nacionalizma moglo se vidjeti u želji za teritorijalnim širenjem i želji za međunarodnim prestižem itd. U to vrijeme jedna od bitnih pretpostavki jednog dijela jugoslavenske vlade bila je kako su širenje komunizma i sovjetskog utjecaja jedna te ista stvar. Zato se zalažu za blisku suradnju i ne prekidanje veza sa SSSR-om ni pod koju cijenu, a tek bi propadanje Petoljetke i iskorištavanje satelitskih država bacilo potpuno novo svjetlo na odnose sa SSSR-om. „Međunarodni“ komunizam

³ Robert C. Tucker, *Stalinism as Revolution from the above*, u Robert C. Tucker, uredio, *Stalinism :Essays in Historical Interpretation* (New York,1977), str. 92, Ivo Banac , *Staljinom protiv Tita*, Globus, Zagreb, 1990., str. 19.

⁴ Ivo Banac, *Staljinom protiv Tita*, Globus, Zagreb, 1990., str. 19

bio bi u opasnosti zbog „nacionalnog“ komunizma. Naposljetku, značajniji sukob između Staljina i Tita nije se dogodio tada, već je došlo do osnivanja Kominforma.⁵

Jugoslavija je bila jedna od zemalja s kojima je SSSR namjeravao stvoriti savez socijalističkih zemalja. Cilj je bio povezati te zemlje kulturnim, ekonomskim i političkim vezama. Takve zemlje, a među njima i Jugoslavija, odbacile su Trumanovu doktrinu i Marshallov plan zajedno sa SSSR-om. Prvi korak k daljnjem ostvarenju te namjere bilo je osnivanje novog oblika organizacije komunističkih zemalja Informbiroa (Kominform), punog naziva Informacioni biro komunističkih i radničkih stranaka, u Szklarskoj Porebi, u Poljskoj, 1947. Osnivači su bili Jugoslavija, Bugarska, Rumunjska, Mađarska, Poljska, SSSR, Francuska, Čehoslovačka i Italija. Članstvo Jugoslavije u tom savezu nije dugo trajalo jer raskidanje veza s istim dolazi već godinu dana kasnije.⁶ Glavni cilj Informbiroa bio je provesti Staljinov plan smještanja europskih zemalja koje su bile uređene po socijalističkom načelu u tri nove federacije. Federacije bi se nakon toga uključile u sastav SSSR-a i postale njegov sastavni dio što im oduzima njihovu teritorijalnu i političku neovisnost, a Staljinu omogućuje širenje teritorija i političke prevlasti na europskom tlu, što mu je i bio prvotni plan.⁷ Godine 1948. Staljin je inzistirao na stvaranju Bugarsko-jugoslavenske federacije kako bi nametnuo svoju kontrolu Jugoslaviji, što je Tito odbio. Uzrok tomu bilo je sovjetsko i jugoslavensko previranje oko Albanije i prevlasti u istoj, a Titov je cilj bio pripojiti ju i napraviti od nje jednu od federativnih jugoslavenskih republika. Takav potez nije nimalo odgovarao Staljinu jer bi narušio hladnoratovsku ravnotežu između dva bloka i potencirao novi sukob između velikih sila. Staljin je povukao sovjetske stručnjake iz Jugoslavije 18. ožujka 1948, a 27. ožujka je poslao prvo pismo s optužbama protiv CK KPJ. Staljin je optužio KPJ za *nedostatak demokracije i napao ju da joj nedostaje klasne borbenosti*. Optužio je KPJ za stvaranje antisocijalističke atmosfere, te ocrnio jugoslavensko rukovodstvo i zatražio unutarnji prevrat u redovima KPJ.⁸

12. travnja 1948. odvio se jedan od najvažnijih sastanaka CK KPJ. Sastanak je održan u Beogradu, u Starom Dvoru, na Dedinju, i bio je prvi sastanak koji je održan nakon 1940. godine. Najvažnija točka dnevnog reda bila je upravo odgovor na Staljinovo pismo. Tito je odlučio odlučno odbaciti sve optužbe koje je Staljin iznio, nazivajući ih klevetama i *sumnjivim informacijama*. U odgovoru ističe uspjehe KPJ i njezinu odanost SSSR-u te iskazuje protest protiv Staljinova pisma i tona kojim je napisano. Nadalje, ističe i nezadovoljstvo Jugoslavena zbog

⁵Tvrtko Jakovina, *Američki komunistički saveznik : Hrvati, Titova Jugoslavija i Sjedinjene Američke Države : 1945.-1955.*, Profil: Srednja Europa, Zagreb, 2003., str. 226-227.

⁶ I. Banac, *Staljinom protiv Tita*, str. 38.

⁷ Skupina autora, *Povijest Hrvata, Treća knjiga, Od 1918. do danas*, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 315.

⁸ I. Banac, *Staljinom protiv Tita*, str. 38-55.

špijunaže koje su provodile sovjetske tajne službe na tlu Jugoslavije. Kako bi se ogradio od eventualnih zamki i krivih interpretacija svog odgovora, Tito ga je započeo riječima: *Ma kako neko od nas voli zemlju socijalizma SSSR on ne smije ni u kom slučaju manje voljeti svoju zemlju, koja također izgrađuje socijalizam , u konkretnom slučaju Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju, za koju je palo stotine hiljada njenih najnaprednijih ljudi.*⁹ Ono što ističe Tita i Jugoslaviju od drugih socijalističkih zemalja je činjenica da Jugoslaviju Staljin nije „oslobodio“ kao neke druge zemlje, pa samim time Tito i Jugoslavija nisu bili bezuvjetno pokorni. Tito je upravo to iskorištavao u ovakvim odgovorima i odnosu sa Staljinom.¹⁰

Staljin se nadao da će uz pomoć članova partije koji su bili spremni srušiti Titovu vlast provesti svoj plan i staviti Jugoslaviju pod svoju kontrolu. 19. lipnja, Informbiro je poslao službeni poziv Jugoslaviji na sastanak koji će se održati 21. lipnja u Bukureštu i koji će u novijoj povijesti ostati zapamćen kao jedan od prijelomnih događaja u Jugoslavenskoj i svjetskoj povijesti. Delegacija Jugoslavije nije se pojavila na tome sastanku jer su smatrali kako bi to produbilo nesuglasice između dvije zemlje. Rezolucija *O stanju u KPJ* optužuje jugoslavenski vrh za odstupanje od lenjinističke teorije partije i antisovjetizam.¹¹ U rezoluciji *O stanju u KPJ* članovi Informbiroa pozvali su građane Jugoslavije da primoraju vlasti na pokorenje SSSR-u, a ukoliko se to ne dogodi, da sruše postojeću vladu i izaberu novu.¹² Rezolucija je javno objavljena 28. lipnja i time je okončana veza Jugoslavije i Informbiroa. Taj dan označava službeni početak javnog sukoba između Jugoslavije i SSSR-a.¹³

Nakon 1948. dolazi do masivnih progona Staljinovih pristaša, informbiroovaca i svih građana Jugoslavije koji su se smatrali neprijateljima režima.¹⁴ Razdoblje od 1948. do 1953. u znaku je borbe protiv Staljina i njegovih pristaša unutar Jugoslavije. Zapad je u to vrijeme pružio Jugoslaviji popriličnu ekonomsku, vojnu i političku potporu u obrani i sprečavanju opasnosti od Istoka. Za to vrijeme Tito je uspio pridobiti tri najvažnije zapadne velesile da poštuju neovisnost Jugoslavije, a samim time i režim koji je u njoj vladao. Tito je uspio obnoviti vlast i spriječiti eventualne promjene u državnom vrhu, a trenutni izgled jugoslavenskog režima bio je vrlo sličan Zapadu. Tito u jednoj izjavi ističe kako je kao *jugoslaven obranio državnu nezavisnost, a kao komunist, sačuvao socijalistički sustav zasnovan na marksističkim idejama.*¹⁵ Jugoslavija se nakon

⁹ I. Banac, *Staljinom protiv Tita*, str. 119.

¹⁰ Miro Simčić, *Tito bez maske*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2008., str. 316.

¹¹ Isto.

¹² Isto, str. 328.

¹³ I. Banac, *Staljinom protiv Tita*, str. 126-127.

¹⁴ M. Simčić, *Tito bez maske*, str. 329.

¹⁵ Dušan Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb, 1999., str. 365.

prekidanja svih veza s Istokom našla u vrlo nezavidnom položaju. Njezin geopolitički položaj stavljao ju je u sredinu zbivanja. To je značilo da ukoliko se dogodi da ju netko napadne ili izbije novi ratni sukob, Jugoslavija ne bi mogla ostati neutralna i izvan tih događaja. Tito je takav položaj Jugoslavije gledao kao novi prozor ka svijetu jer je sebe vidio kao jednog od lidera u stvaranju novih globalnih struktura, kao reformatora svijeta.¹⁶ Položaj Jugoslavije kasnije će iskoristiti u stvaranju Pokreta i politike nesvrstanih u kojima će imati jednu od istaknutijih uloga.

Vanjska politika Jugoslavije morala je doživjeti promjene nakon raskida veza sa SSSR-om. Zemlja je godinama bila praktički izolirana od komunikacije s bilo kojom zemljom koja nije bila dio Istočnog bloka. Tito je čvrsto odlučio to promijeniti.¹⁷ Prema pisanjima britanskog ambasadora u Italiji, Viktora Malleta, 1953. možemo zaključiti kako je Zapad smatrao da je bilo bolje pomoći Titu izgraditi ujedinjenu, naprednu i neovisnu zemlju te ne ići protiv njega jer bi to značilo pomaganje SSSR-u. Zapad je smatrao kako Tito to i zaslužuje jer je jedan od rijetkih koji je uspio državu održati neovisnom u doba rata, blokade i ekonomskog pritiska sa Istoka.¹⁸ Godine 1953. Tito je potpisao Ankarski ugovor s Turskom i Grčkom, a samo godinu dana kasnije i Bledski sporazum koji se temeljio na suradnji i zajedničkoj obrani. Takav potez omogućio je Jugoslaviji suradnju sa zemljama koje se bile članice NATO-a, ali se Jugoslavija istom nije nikada javno i pravno priključila. Bio je to jedan od značajnijih koraka prema približavanju Zapadu.¹⁹ Zbog tih novonastalih vojnih i ekonomskih okolnosti, američka je vlada smatrala da će se Jugoslavija postupno približavati zapadnom sistemu te se naposljetku možda i uključiti u njega jer nisu vjerovali da relativno nedavno ujedinjena i ekonomski slabo razvijena zemlja može sačuvati neovisnost na tom geopolitičkom položaju.²⁰ Nadalje, Zapad je smatrao kako vršenje pritiska za uvlačenjem Jugoslavije u zapadni blok nije najbolji potez nakon raskida veza s Istokom. Nakon prvih koraka k uspješnijoj suradnji i popravljjanja narušenih odnosa, dolazi do susreta s američkim predstavnicima, a sve u svrhu daljnjih poboljšanja odnosa i sprečavanja približavanja Istoku. Politika i bolji odnosi SAD-a i Jugoslavije odigrali su važnu ulogu u podupiranju Jugoslavije u očuvanju svoje nezavisnosti unatoč tomu što su se te dvije zemlje razlikovale u političkom i ideološkom smislu. Opstanak Jugoslavije bio je jedan od interesa Zapada krajem 40-ih i početkom 50-ih godina prošloga stoljeća.²¹ Novonastali odnosi doprinijeli su tome da SAD omogući Jugoslaviji primanje vojne pomoći od 1952. do 1958. . Jugoslavija je prethodno dobivala i

¹⁶ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 365.

¹⁷ M. Simčić, *Tito bez maske*, str. 334.

¹⁸ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 368.

¹⁹ M. Simčić, *Tito bez maske*, str. 334.

²⁰ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 368.

²¹ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 369.

ekonomsku pomoć od 1950. godine. Primanje vojne pomoći obustavljeno je spomenute godine na dobrovoljnu inicijativu Jugoslavije.²²

Zašto je došlo do obustavljanja vojne pomoći možemo uvidjeti u ponovnom zbližavanju Jugoslavije i SSSR-a nakon Staljinove smrti kada je na vlast došao Hruščov. U prvom povijesnom susretu Hruščova i Tita, Hruščov je prigovorio Titu za bliske odnose sa Zapadom i pomoć koju je Jugoslavija dobivala. Smatrao je da, u eventualnom sukobu između Istoka i Zapada, Tito treba zauzeti stranu koja ga financijski potpomaže. Nadalje, Tito je otkrio kako je primio milijardu i pol dolara te je najavio da će uskoro tražiti obustavu pomoći *jer mu je neugodno „primati mito“*. 1954. na sjednici CK SKJ Tito je istaknuo *kako na Zapadu misle da su raskinuli sa SSSR-om i da nemaju kamo. Misle da ih imaju u šaci*. Tito je shvatio koje su američke skrivene namjere u politici s Jugoslavijom. Ponajviše u tome što žele vezati Jugoslaviju za Atlantski pakt preko Balkanskog pakta. Također, Tito je tvrdio kako Jugoslavija neće stati ni uz jednu stranu. Bila je to godina koja je donijela nove aspekte Jugoslavenskoj politici te će Titov posjet južnoj Aziji biti presudan za oblikovanje nove politike koja će staviti Jugoslaviju na političku kartu svijeta kao jednog od lidera.²³

²² Leo Mates, *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*, Nolit, Beograd, 1976., str. 205.

²³ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 369-371.

3. ŠTO JE NESVRSTANOST?

Razlozi zbog kojih se neka država odlučuje udružiti s drugim državama, u veću ili manju skupinu najčešće su ideološki, politički, ekonomski, vjerski, vojni ili pak neki drugi.²⁴ Glavni motiv za nastajanje politike nesvrstanosti, i kasnije njezinog pokreta, čini skup prethodno spomenutih razloga kako bi se transformirao cjelokupni sustav političkih, ekonomskih i kulturnih odnosa. Pod tim se misli na težnju zajednice država ka korjenitim promjenama koje se zasnivaju na miroljubivim, demokratskim i progresivnim osnovama.²⁵

Pokret nesvrstanih osobit je po tome što pod pojmom „pokret“ podrazumijeva da se države članice svojom voljom uključuju za sudjelovanje u raznim akcijama u kojima imaju zajedničke i miroljubive ciljeve. Pokret nesvrstanih nije organizacija jer bi to značilo da organizacija ima određeni statut ili dokument koji propisuje pravila ponašanja i obaveze prema kojima se zemlje članice moraju ophoditi, a Pokret to zapravo nema. Autor Ranko Petrović u svom djelu *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svijet* dobrovoljno pristupanje opisuje kao *dinamičnu platformu pune ravnopravnosti nesvrstanih zemalja, koja uključuje i podrazumijeva pravo na postojanje i pokazivanje vlastitih osobitosti u unutrašnjem razvoju, vanjskoj politici i sustavu i vidu djelovanja u zajedničkoj akciji*. Takva terminologija primjenjiva je jer svaka zemlja ima svoje osobitosti, neke su više ili manje slične, ne postoji uniformiranost koja bi se mogla primijeniti kada govorimo o članicama Pokreta nesvrstanih. Drugim riječima one se ne mogu smjestiti u isti koš po pitanju svojih ideologija, političkih načela ili ekonomije.²⁶ Konceptije o poretku u slobodi svake od nesvrstanih zemalja bile su drugačije. Upravo to smatra se uvjetom za nastanak Pokreta nesvrstanih. Nakon oslobođenja određene zemlje, ona bi se morala prikloniti jednom od dva postojeća bloka, a to vrijedi i za zemlje koje su bile među začetnicima ideje nesvrstanosti, pripremajući teren za razvoj Pokreta.²⁷

Nesvrstanost, kako navodi Ljubomir Radovanović, nije politika jedne međunarodne organizacije, a samim time ni obaveza jedne članice takvoga pokreta, već se nesvrstanost odnosi na skup normi kojih se treba pridržavati pri vođenju međunarodne politike, ponašanja i ciljeva koji

²⁴ Ranko Petrović, *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svijet spoljna politika Jugoslavije od 1945.-1985.*, Školska knjiga, Zagreb, 1985., str. 50.

²⁵ R. Petrović, *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svijet*, str. 50.

²⁶ Isto, str. 51.

²⁷ Leo Mates, *Počelo je u Beogradu*, Globus, Zagreb, 1982., str. 31.

su u tom trenutku od važnosti za međunarodnu zajednicu.²⁸ Iako je Pokret nesvrstanih, kao jedan od glavnih kriterija je li neka zemlja nesvrstana ili nije, naveo da zemlja ne smije biti članica nijednog bloka, nikada nije uspio u cijelosti okupiti zemlje koje su bile izvan dva postojeća bloka.²⁹

Prije sazivanja prve konferencije nesvrstanih zemalja u Beogradu sastavljen je kriterij prema kojemu se vrednovala svaka zemlja koja se namjeravala priključiti Pokretu. Zemlja članica *morala je voditi nezavisnu politiku, koja se zasnivala na aktivnoj i miroljubivoj koegzistenciji*, morala je podupirati pokrete za oslobođenje i nezavisnost. Zemlja članica nije smjela biti dio multilateralnih vojnih saveza kao što su NATO, Varšavski pakt, CENTO³⁰, SEATO³¹ te nije smjela sudjelovati u bilateralnim vojnim savezima s nekom velikom silom (SAD ili SSSR). Zadnji kriterij govori kako na teritoriju zemlje članice ne smije postojati strana vojna baza koja je ondje postavljena sporazumno ili uz suglasnost zemlje članice. Neke od članica Pokreta nisu ispunjavale navedene uvjete, većinom jer Pokret nije imao službeni statut kojim bi to propisao.³²

Jakovina u svojoj knjizi *Treća strana Hladnog rata* navodi kako se naziv pokreta i politike kovao u raznim situacijama. Tijekom Titova posjeta Egiptu 1956. godine, Naser je rekao jugoslavenskom predsjedniku kako smatra da bi riječ „nesvrstani“ (eng. non-aligned) odlično opisivala zemlje koje se odbijaju pridružiti u bilo kakav savez, ali kako smatra da „neangažirani“ bolje pristaje uz pokret koji se zasniva na izbjegavanje stajanja uz bilo koji blok.³³ Sam naziv „nesvrstani“ prvi se puta spominje na sjednici Ujedinjenih Naroda. 1950. godine na kojoj se raspravljalo o ratnom sukobu u Koreji, te je Jugoslavija zajedno s Indijom i još nekoliko zemalja ostala *nesvrstana* po tom pitanju.³⁴ Postojalo je puno inačica naziva za zemlje koje su odlučile ostati izvan blokovske podjele. Jedan od njih, korišten u Alžiru, bio je „dinamična neovisnost“ i

²⁸ Ljubomir Radovanović, *Nesvrstanost: Osnovi jedne doktrine međunarodne politike*, Radnička štampa, Beograd, 1973., str. 22.

²⁹ Lj. Radovanović, *Nesvrstanost*, str. 23.

³⁰ The Central Treaty Organization (hrv. CENTO pakt), poznat je i kao Bagdaski pakt (prvi potpisnici sporazuma bili su Turska i Irak 1955. u Bagdadu; iste godine sporazumu su pristupili Velika Britanija, Pakistan i Iran), odnosno Bliskoistočni pakt. Iako je SAD imao status promatrača od 1958, aktivno je sudjelovao u radu njegovih struktura, poglavito vojnih. Do 1959. nazivao se i METO (eng. Middle East Treaty Organization). Pakt je bio zamišljen kao dio jedinstvenoga obrambenog lanca i geopolitička spona između NATO-a i SEATO-a prema sovjetskoj ekspanziji u bliskoistočnom, naftom bogatu području. Sjedište mu je bilo u Bagdadu 1955–58. i Ankari 1958–79. Irak ga je napustio nakon vojnog udara 1958, a raspušten nakon istupanja Irana 1979.

³¹ South East Asia Treaty Organization, hrv. SEATO pakt, bio je vojno–politički savez koji su 1954. osnovale zapadne sile (SAD, Francuska, Velika Britanija) te pojedine pacifičke (Australija, Novi Zeland) i azijske države (Filipini, Pakistan, Tajland). Osnovan je nakon francuskog povlačenja iz Indokine sporazumom u Manili 8. IX. 1954 (poznat i kao Manilski pakt), radi suzbijanja utjecaja SSSR-a i Kine u jugoistočnoj Aziji te regionalne sigurnosti u kontekstu interesa SAD-a i saveznika. Sjedište SEATO-a bilo je u Bangkoku. Članice saveza uglavnom su podržavale SAD u Vijetnamskom ratu (1964–73). Stabilnost SEATO-a bila je narušena istupanjem Pakistana (1972) i Francuske (1974), te Filipina i Tajlanda (1975). Službeno je prestao postojati 30. VI. 1977.

³² Isto, str. 24.

³³ Tvrtko Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, Fraktura, Zaprešić, 2013., str. 28.

³⁴ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 356.

„nezauzetost“. Gana, Egipat i Gvineja često su se koristile nazivom „politika pozitivnog neutralizma“, a Indonezija je spominjala „neovisnu i aktivnu“ politiku.³⁵ Naposljetku, danas ih nazivamo nesvrstanimi kako je opće prihvaćeno, iako se jedno vrijeme, pogotovo za vrijeme Jugoslavije, govorilo o „neangažiranim“ zemljama.³⁶ Upravo su te zemlje promijenile povijest 1960-ih godina kada su postavile temelj za novi put u međunarodnoj politici izvan okvira hladnoratovske blokovske podjele.

³⁵ T. Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, str. 38.

³⁶ Isto.

4. ULOGA JUGOSLAVIJE U POKRETU I POLITICI NESVRSTANOSTI

Poznato je da je Jugoslavija igrala jednu od glavnih uloga što se tiče osnivanja Pokreta nesvrstanih. Jugoslavija je sudjelovala u formiranju principa i ciljeva nesvrstanih, te razvoju Pokreta koji svoj rad i djelovanje bilježi i danas. Jugoslavija je bila zemlja koja nije odjednom postala nesvrstana zemlja, nema datuma koji možemo označiti kao službeni početak nove uloge Jugoslavije. Kako se navodi u literaturi, Jugoslavija je postupno oblikovala svoju politiku još u vrijeme narodnooslobodilačke borbe i revolucije. Odupirala se svima koji su joj na silu nastojali nametnuti svoje interese.³⁷

Nadalje, Ranko Petrović ističe da su ideje koje promiče politika nesvrstanih bile ukorijenjene u samu Jugoslaviju. Nesvrstanost se nije odnosila samo na državnu politiku (a pri tome se rijetko spominje čak i u državnim dokumentima, dok su građani o takvoj politici vrlo malo znali), nego se odnosila na skup aktivnosti koje su se odnosile na međunarodnu politiku. Političke i društvene organizacije Jugoslavije također su doprinijele, a politika nesvrstanih bila je ukorijenjena je u društvo i radni narod Jugoslavije.³⁸ Ideja nesvrstanih nije nastala odjednom nego se postupno razvijala u skladu s promjenama koje su se događale na međunarodnoj političkoj sceni. Prvi susret s idejom o suradnji među zemljama koje ne pripadaju ni jednom bloku u Jugoslaviju je donio Josip Đerđa, jugoslavenski ambasador u Indiji. On je smatrao kako bi Jugoslavija, nakon raskida veza sa SSSR-om, trebala surađivati sa zemljama koje se nalaze u Africi i Aziji, a koje su tek nedavno ostvarile svoju neovisnost i samim time nisu bile pripadnice nijednog bloka. 1950-te nisu bile godine u kojima će se o tome detaljnije razmišljati kao opciji, pa je ta ideja bila odbačena, ali za samo nekoliko godina Titu će treći put nesvrstanost biti sasvim logičan u izgradnji novih međunarodnih odnosa.³⁹

Vrijeme u kojemu se razvija politika, pokret i ideja nesvrstanih bilo je burno jer je dolazilo do (naizgled) smirivanja odnosa između velikih sila, SAD-a i Sovjetskog Saveza kroz politiku detanta⁴⁰, ali s druge strane njihovo je suparništvo raslo na afričkom kontinentu, srednjem Istoku i Aziji gdje su vodile tzv. Proxy ratove. Tim sukobima rasla je i mogućnost daljnje polarizacije svijeta. Krize su se množile, nicali su jedna za drugom diljem svijeta, Hladni rat bio je sveprisutan,

³⁷R. Petrović, *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svijet*, str. 52.

³⁸Isto, str. 54.

³⁹D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 357. – 358.

⁴⁰Detant (franc. détente: popuštanje, stišavanje), općenito, smanjenje napetosti u međudržavnim odnosima. U užem smislu, popuštanje napetosti između SAD-a i SSSR-a tijekom hladnog rata (od 1960-ih). Sadržajno označava prevlast diplomacije nad konfrontacijom, tj. sporazumno rješavanje kriznih i konfliktnih stanja i procesa.

a glavni akteri bile su upravo velike sile, često pod krinkom lokalnih aktera na tlu zemlje u kojima se kriza odvijala. Tada je bilo izrazito važno pratiti i najmanju promjenu koja se događala, a koja je imala mogućnost prevagnuti u međusobnom položaju velikih sila, u korist Istoka ili Zapada. Upravo je položaj velikih sila za Jugoslaviju bio od najveće važnosti zbog njezinog političkog položaja jer je ona bila *bez najmanje želje i mogućnosti da se stvarno prijede na zapadnu stranu, a natrag na Istok se nije ni moglo ni htjelo*.⁴¹

Kako bi osigurala svoju neovisnost, a pri tome se ne pridružila ijednom bloku, Jugoslavija je odlučila slijediti ciljeve i principe koje propagira politika nesvrstanosti. Tim si je činom Jugoslavija osigurala samostalno donošenje odluka o unutarnjem razvoju.⁴² Tijekom svoje borbe za nezavisnost bila je izložena pritiscima obaju blokova, kao i mnoge zemlje koje su se pridružile Pokretu nesvrstanih, jer su se nalazile na prostorima na kojima su ih velike sile nastojale privući na jednu ili drugu stranu (iako geografski nisu smještene u prostor između među blokovskih grupacija). Priklanjanje bilo kojem bloku značio bi poraz za Jugoslaviju koja bi izgubila slobodu i nezavisnost, a politika nesvrstanosti izgubila bi svoj smisao ako bi se našla pod utjecajem bilo kojeg bloka (zapadnog ili istočnog) čime bi iznevjerila svoj cilj i misiju.⁴³

Većinu nesvrstanih zemalja činile su zemlje trećeg svijeta koje se nalaze na području Azije, Afrike ili Latinske Amerike. Upravo te zemlje bile su blisko povezane kroz povijest i kroz svoj geografski položaj što je često dovelo do regionalnih udruživanja kao što su to radile afričke zemlje. Većina tih zemalja imala je određene ideologije (nisu sve nesvrstane zemlje bile socijalističke zemlje, neke su se razvijale u kapitalistička društva) ili čak blokovske postulate, ali nijedna nije zabilježila značajan uspjeh u ostvarivanju većeg broja sljedbenika ili rastu popularnosti na tadašnjoj političkoj sceni. Ono što je važno za takve zemlje je da su one dijelile srodne ciljeve i interese udruženih zemalja na području Azije, Afrike i Latinske Amerike. Jugoslavija se geografski nalazila daleko od tih zemalja, a zajedno s Ciprom i Maltom jedina je mediteranska zemlja koja se priključila pokretu nesvrstanih. Time možemo zaključiti da je Jugoslavija imala poseban položaj unutar Pokreta i politike nesvrstanosti. Ona je svojim geografskim položajem stavljala poseban naglasak na očuvanje i nezavisnost vanblokofske politike te njezinu globalnu orijentaciju.⁴⁴ Možemo zaključiti kako je autorov doživljaj Jugoslavije i njezine uloge u Pokretu nesvrstanih poprilično velik i bitan, ali i realan jer se ističu bitne značajke jugoslavenske politike i njezinog geografskog položaja i utjecaja na globalnu politiku. Autor ističe

⁴¹T. Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, Fraktura, Zagreb, 2011., str. 10.

⁴² Isto, str. 56.

⁴³ Isto.

⁴⁴ R. Petrović, *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svijet*, str. 58-60.

realne, ali ipak pomalo uljepšane podatke o jugoslavenskoj ulozi i veličini, iako ona doista je jedna od najistaknutijih i najbitnijih članica Pokreta nesvrstanih.

Ekonomska situacija još je jedan od faktora po kojem se Jugoslavija isticala od dijela nesvrstanih zemalja. Promatranjem visine nacionalnog dohotka i ostalih pokazatelja razvoja zemlje, Jugoslavija je spadala među srednje razvijene države. Razmjenu je obavljala većinom sa socijalističkim zemljama i zemljama Europske zajednice (danas Europske unije), dok veći uspjeh trgovine s nesvrstanim zemljama ipak nije zabilježen. Jugoslavenska privreda nije kao privreda i razvoj mnogih nesvrstanih zemalja koje su osjetile posljedice imperijalizma, kolonijalizma ili pak neokolonijalizma. Ipak, Jugoslavija je na konferencijama imala prilike uvidjeti probleme ostalih država te im pomoći u izgradnji novog globalnog ekonomskog poretka. Nadalje, Jugoslavija je bila jedna od rijetkih nesvrstanih zemalja koja je imala priliku surađivati s neutralnim zemljama.⁴⁵ Važna uloga Jugoslavije u zemljama trećeg svijeta dala je Jugoslaviji put za ostanak u središtu europskih i svjetskih zbivanja. Vodeći položaj koji je Jugoslavija ostvarila u zemljama Trećeg svijeta i Latinske Amerike, zatim i vodeći položaj u međunarodnim forumima, mogao je malu i siromašnu zemlju postaviti u centar međunarodnih zbivanja.⁴⁶

Kada nastanak ove ideje i politike pogledamo s gledišta jugoslavenske politike i Titovih nastojanja kao političara i lidera, uočavamo ono što na površini nije očito. Kako navodi Tvrтко Jakovina, kada pogledamo unazad primijetit ćemo onaj dio ideje i politike nesvrstanosti u praksi jugoslavenskog federalizma koji proizlazi i iz nastojanja jednog od njezinih glavnih predstavnika, Josipa Broza Tita. Autor uočava njegove snažne liderske ambicije i nastojanja te je upravo zato važan razvoj i oblikovanja nesvrstanosti kao platforme preko koje je Tito mogao razvijati svoj ugled i širiti političku moć.⁴⁷

Jugoslaviju je Tito gradio na načelima „bratstva i jedinstva“ prije nego što je Jugoslavija raskinula sve veze sa Informbiroom. Nakon 1948. socijalistički uređenoj Jugoslaviji dodan je novi kamen temeljac nazvan „samoupravljanje“, a „nesvrstanost“ je označila posljednju stavku u kreiranju Titove Jugoslavije. Pokret je bio logičan put u ostvarivanju boljeg položaja u međunarodnoj zajednici i namjeri da aktivno sudjeluje i utječe na svjetska zbivanja. Pokret nesvrstanih postao je jedini podij za ambicioznu diplomaciju i vođu male europske zemlje koja je bila „Istok za Zapad i Zapad za Istok“.⁴⁸

⁴⁵R. Petrović, *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svijet*, str. 60-61.

⁴⁶T. Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, str. 637.

⁴⁷T. Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, str. 13.

⁴⁸Tvrтко Jakovina, *Trenutci katarze: prijelomni događaji XX. stoljeća*, Fraktura, Zaprešić, 2013., str. 311-313.

5. SASTANCI KOJI SU PRETHODILI BEOGRADSKOJ KONFERENCIJI

5.1. Bandung, Brijuni i New York

Nakon što je od 1953. do 1956 uspjela normalizirati odnose s Istokom i zemljama socijalističkog uređenja, Jugoslavija se okrenula produbljivanju veza sa susjednim i zapadnoeuropskim državama, a ponajviše s azijskim, latinoameričkim i afričkim zemljama.⁴⁹ Konferencija u Bandungu održana je 1955. godine. Ona se tretira kao preteča okupljanja zemalja koje sudjeluju u Pokretu nesvrstanih.⁵⁰

Konferencija u Bandungu smatra se prvim velikim međunarodnim skupom na kojem sudjeluju azijske i afričke zemlje na kojoj su naglašene ideje *miroljubive i aktivne koegzistencije*.⁵¹ Na konferenciji u Bandungu sudjelovale su različite zemlje, koje su imale različite političke ciljeve i različite ekonomske potrebe i težnje. Među sudionicima su bile Japan, Nepal i Burma, zemlje koje su po svome stupnju razvijenosti zauzimale samo dno političke i ekonomske scene. Kina je također bila jedna od zemalja koje su sudjelovale na sastanku, uz Filipine i Tajland, zemlje koje su imale veze s Atlantskim savezom što će kasnije postati jedan od presedana za sudjelovanje na sastancima nesvrstanih zemalja.⁵²

Bandunška konferencija bila je nadahnuta antikolonijalnim duhom, ali to nije bila jedina točka njezinog dnevnog reda. Ono po čemu se Bandunška konferencija ističe je to što je to bila prva konferencija zemalja koje nisu imale vodeće mjesto u međunarodnoj politici. Nijedna od dvije velike sile nije bila prisutna. Bandunška konferencija označava je probijanje leda i izbijanje na svjetsku scenu zemalja koje su se odlučile usprotiviti postojećem poretku u svijetu kojeg su predvodile velike sile.⁵³ Konferenciju najbolje opisuju riječi Nehrua koji je izjavio: *Mi želimo biti prijatelji sa Europom i Amerikom i da s njima surađujemo, ali oni su navikli da misle da su njihovi sukobi svjetski sukobi i da zato svijet mora da slijedi u ovom ili onom pravcu. Zašto da mi budemo uvučeni u njihove sukobe i ratove?*⁵⁴

⁴⁹ Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918.- 1978.*, Nolit, Beograd, 1988., str. 557.

⁵⁰ L. Mates, *Počelo je u Beogradu*, str. 18.

⁵¹ Maroje Mihovilović, „Kronologija nesvrstanih“, Skupina autora, Nesvrstani, Spekatar, Zagreb, 1977., str. 45

⁵² L. Mates, *Počelo je u Beogradu*, str. 18..

⁵³ Isto, str. 19

⁵⁴Isto.

Slika 1. *Gedung Merdeka, zgrada, gdje je 1955. održana Bandunška konferencija*

Konferencija je bila sastanak 29 zemalja od kojih su mnoge kasnije postale članice Pokreta nesvrstanih. Na konferenciji su sudjelovale: Afganistan, Burma, Narodna Republika Kina, Egipat, Cejlon, Etiopija, Gana, Indija, Indonezija, Iran, Irak Japan, Jordan, Laos, Libanon, Liberija, Libija, Nepal, Pakistan, Filipini, Saudijska Arabija, Sudan, Sirija, Tajland, Turska, Demokratska Republika Vijetnam, Južni Vijetnam i Jemen. Bandunška konferencija ipak ne može gledati kao konferencija koja je prethodila stvaranju pokreta jer su na njoj sudjelovale zemlje koje su, kao što je prethodno spomenuto, bile povezane sa zapadnim blokom. Postojali su planovi za ponovnim sastankom i obnavljanjem konferencije 1964. godine, ali to se nije dogodilo zbog rasplamsavanja sukoba između Sovjetskog saveza i Kine te činjenice da su problemi azijskih i afričkih zemalja bili puno dublji i temeljili su se na podjelama među njima samima nakon procesa dekolonizacije. Također, prije spomenute godine održana je i Beogradska konferencija koja je postala kamen temeljac Pokreta nesvrstanih pa za takvim sastankom nakon 1961. nije bilo ni potrebe.⁵⁵

Brijunski sastanak koji je održan 1956. godine, često je bio nazivan i multilateralnim sastankom, Jakovina ga navodi kao *prijateljski sastanak triju prijateljskih zemalja različitih sustava i pogleda na svijet koji su se slagali u nekim važnim točkama*. Sastali su se Tito, Naser (predsjednik Egipta) i Nehru (premijer Indije) i na tom su sastanku usvojili Beogradsku deklaraciju koja će kasnije biti smatrana prvim multilateralnim dokumentom nesvrstanih zemalja.⁵⁶

⁵⁵ L. Mates, *Počelo je u Beogradu*, str. 20- 21

⁵⁶ T. Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, str. 38-39

Slika 2. *Tito, Nehru i Naser na Brijunskom sastanku 1956.*

Beogradska deklaracija dokument je koji je osudio blokovsku podjelu svijeta i koji je predlagao da se postupno uklone razlozi koji su doveli do izbijanja ratova, promovirala proces razoružavanja pod okriljem Ujedinjenih naroda i isticala potrebu za korištenjem atomske energije u pozitivnije svrhe, što do tada nije bio slučaj.⁵⁷ Tito je na sastanku istaknuo kako su on, Nehru i Naser osnivači Pokreta nesvrstanih, ali Jakovina navodi kako je Titova izjava napisana u duhu jugoslavenske interpretacije. Službeni dokumenti Nehruova ministarstva vanjskih poslova su jedva spominjali sastanak na Brijunima, a kada su ga i spominjali, onda su govorili o odnosima s Egiptom, a o osnivanju pokreta nije bilo službenih informacija. Velika trojica, kako ih se često naziva, teško su se usuglasili s time što je trebalo stajati u službenoj izjavi Brijunskog sastanka. Indijski izaslanik nije htio da ona bude opširna u pitanjima o kojima su raspravljali, dok je egipatska strana smatrala da je sve točke trebalo detaljnije razraditi.⁵⁸

Kako navodi Jakovina, usvojena je službena izjava na kojoj je inzistiralo indijsko izaslanstvo, a ne Deklaracija za koju su se zalagale Jugoslavija i Egipat. Službena izjava prenosila je različite poglede na političku situaciju u svijetu i Alžiru u kojemu je tada buktio građanski rat. Tito je u na tome sastanku pokazao kako je spreman stvoriti nove odnose sa SSSR-om nakon što je Hruščov osudio Staljina 1956. godine. Naser nije imao neko osobito stajalište o Titovom odnosu s Hruščovom, dok se Nehru nije slagao s time. Raspravom o odnosima između istočnog bloka, prosovjetskim zemljama i zemalja koje nisu pripadale nijednom bloku pokazalo se da su ipak

⁵⁷Hrvoje Matković, *Povijest Jugoslavije*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2003., str. 328.

⁵⁸T. Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, str.39.

postojali zajednički interesi koji su ih spajali s budućim članicama pokreta. Iako još uvijek nije bilo konkretnih planova za osnivanje Pokreta nesvrstanih zemalja, Brijunski sastanak postavio je dobre temelje kako bi, uz Jugoslaviju, na konferencijama nesvrstanih zemalja sudjelovale i Sjeverna Koreja, Saudijska Arabija i Cipar.⁵⁹ Možemo zaključiti kako je sastanak na Brijunima otvorio vrata stvaranju novog smjera u kreiranju međunarodnih odnosa i postavio temelje za jedan od, u to vrijeme, neuobičajenih udruženja, Pokreta nesvrstanih koji je obilježio svjetsku i Jugoslavensku međunarodnu politiku 60-ih i 70-ih godina prošloga stoljeća.

Godina 1960. obilježena je sastankom petorice državnika u New Yorku koji je označio značajan korak u razvoju Pokreta nesvrstanih i povezivanju vanblokovskih i afričkih zemalja. Sastanak je inicirala Jugoslavija na čelu s Josipom Brozom Titom. Sastanak je održan 29. rujna, a na njemu su Tito, Naser, Nehru, Sukarno (Indonezijski predsjednik) i Nkrumah (predsjednik Gane) potpisali *Deklaraciju* koju su 30. rujna predstavili svijetu na sjednici Glavne skupštine UN-a. Kako je isticao indonezijski vođa Sukarno, svijet je trebao *prekinuti s prošlošću jer se rađao novi dan*. Potpisnici *Deklaracije* su isticali kako situacija u svijetu nije bila briga samo velikih sila nego i onih država koje nisu pripadale ni jednom bloku. „Novi dan“ je označavao novi pokret u međunarodnim odnosima za koji su velika petorica namjeravala iskoristiti sjednicu UN-a kao mjesto pregovora u međunarodnoj zajednici. Tito je tijekom sjednice isticao kako *svijet gori u plamenu*, pritom opisujući Berlinsku krizu koja se rasplamsala i zbog koje je propao pokušaj izgladivanja odnosa između Istoka i Zapada, i kako su zemlje koje nisu bile pripadnice blokova mogle pomoći u gašenju tog požara. Koegzistencija, smatrao je Tito, mora biti aktivna suprotstavljajući se *blokovskom statusu quo* te omogućiti zemljama koje nisu pristajale uz blokove ravnopravno mjesto u kreiranju međunarodnih odnosa. Činom potpisivanja Deklaracije i njezinim predstavljanjem na sjednici UN-a, zemlje trećega svijeta pokazale su da su spremne zajednički sudjelovati u kreiranju koordinirane politike, iako ni tada još nije bilo formalnih naputaka o njihovom udruživanju.⁶⁰

Operacija „Dijamant“, koja je u tajnim dokumentima označavala Titov najduži put u Afriku, bila je kako Jakovina navodi *konačni katalizator ideje o nazivu skupa lidera Trećeg svijeta*. Ono po čemu je to putovanje bitno za međunarodne odnose i međunarodnu politiku Jugoslavije bili su brzogavi u kojima je Tito Nkrumahu, Sukarnu i Nehruu predlagao da se sastanu lideri Trećega svijeta. Svi državници su pristali doći na taj sastanak, koji se, kako je objasnio Tito, bazirao na tome da na njega dođu sve zemlje koje žele biti nesvrstane. Sukladno tomu, Naser je podržao

⁵⁹ T. Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, str. 39.

⁶⁰ Isto. Str. 40

ideju da se prva takva konferencija održi u Beogradu, s obzirom da ju je Tito i predložio. Zanimljivo je da je Tito ,u jednom od intervjuua za vrijeme svog boravka u Egiptu, na izjavu novinara kako je čuo da će se navodna konferencija zemalja trećeg svijeta održati u Beogradu, odgovorio: *U Beogradu? Pa dobro, neka bude! Bit će to korisno za naše novinare, imat će što pisati.*⁶¹ Iz te izjave možemo zaključiti da je Tito već imao plan kako iskoristiti Beogradsku konferenciju u svrhu stavljanja Jugoslavije na središnju pozornicu međunarodne politike, ali i njezine promidžbe kao zagovaratelja miroljubive politike i zemlje koja potiče blokove i sve zemlje svijeta na međusobnu suradnju.

Tito i Naser najviše su energije uložili u nastojanje da se zemlje koje ne pristaju ni uz jedan blok okupe na jednom mjestu. Krajem travnja 1961. godine odaslana su pisma s pozivima za pripremni sastanak država koje će ubrzo postati članicama Pokreta nesvrstanih. Sastanak je održan iste godine u Kairu, što je označavalo prvi korak ka održavanju Beogradske konferencije u rujnu iste godine.⁶²

5.2.Pripremni sastanak u Kairu

Pripremni sastanak za prvu konferenciju nesvrstanih zemalja započeo je Kairu 5. lipnja , a trajao je do 12. lipnja. 1961. godine. Zemlje koje su sudjelovale u punopravnom članstvu bile su: Afganistan, Burma, Kambodža, Cejlon, Kuba, Etiopija, Gana, Gvineja, Indija, Indonezija, Irak, Mali, Maroko, Nepal, Saudijska Arabija, Somalija, Sudan, Ujedinjena Arapska Republika, Jugoslavija i privremena vlada Alžira. Zemlja promatračica bio je Brazil.⁶³

Sastanak je bio Titova inicijativa zajedno s egipatskim predsjednikom Nasserom i Sukarnom, predsjednikom Indonezije. Kasnije su sudjelovali predsjednik Indije Nehru i afganistanska vlada. Služio je kao pripremni summit država prije Beogradske konferencije koja će se održati početkom rujna iste godine. Na sastanku je sudjelovala 21 zemlja sa svojim predstavnicima koji su zajednički odlučivali o datumu početka Beogradske konferencije. Sastavljen je i dnevni red Beogradske konferencije. Problemi kojima su se tada bavili uključivali su borbu protiv imperijalizma, kolonijalizma, neokolonijalizma i rasizma, razoružanje, problemi neujednačenog ekonomskog razvoja i poboljšanje ekonomske suradnje među državama članicama.⁶⁴

⁶¹ T. Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, str. 42.

⁶² Isto.

⁶³ Olivera Bogetić., Dragan Bogetić, *Nastanak i razvoj pokreta nesvrstanih*, Export press, Beograd, 1981., str. 33.

⁶⁴ Isto.

Zemlje sudionice složile su se kako je svijetu potrebna konferencija kao što je buduća Beogradska kako bi se postigle pozitivne promjene u interesu svjetskog mira, više međunarodnih suradnji i težnja nacija za neovisnošću i boljom budućnosti.⁶⁵ Odlučivalo se i o kriterijima koje je određena država morala zadovoljiti kako bi bila pozvana na sudjelovanje na Beogradskoj konferenciji. Prvi je kriterij bio da zemlja mora prihvaćati politiku nesvrstanosti zasnovanu na koegzistenciji s državama koje imaju različite sisteme, drugi da je morala podržavati pokret nacionalne nezavisnosti, treći je podrazumijevao da ukoliko je zemlja bila uključena u neki bilateralni ili vojni pakt, nužno je da se on nije nalazio u kontekstu sukoba velikih sila. Posljednji kriterij je podrazumijevao ako je zemlja dala koncesiju nekoj sili nad svojim vojnim bazama, ona nije smjela biti zakupljena u svrhu sukoba velikih sila.⁶⁶

⁶⁵ *Skupovi nesvrstanih zemalja*, Međunarodna politika, Beograd, 1974., str. 27.

⁶⁶ O. Bogetić., D. Bogetić, *Nastanak i razvoj pokreta nesvrstanosti*, str. 33.

6. POLITIČKA SITUACIJA 1961.

Uvjeti u kojima se razvijao pokret nesvrstanosti obilježilo je zaoštavanje odnosa i Hladnog rata na svjetskoj sceni. Zategnutost odnosa između svjetskih sila predstavljala je veliku prijetnju očuvanju svjetskog mira i izbjegavanju novog sukoba kao što je to bio Drugi svjetski rat. Dolazi do lokalnih sukoba koji su prerasli u ratove i na taj način se miješali u unutarnju politiku nesvrstanih zemalja.⁶⁷

1960. godine oboren je američki avion na području Sovjetskog Saveza što je dovelo do naglog pogoršanja odnosa između dvije zemlje, ali i dva bloka čije su zastupnice. Komisija UN-a koja je bila zadužena za opće razoružanje obustavila je svoj rad, a u isto vrijeme odvijala se kriza na području Berlina u kojem su se odnosi zaoštavali, kako je kriza rasla, dolazilo je do sve većeg naoružavanja između dva bloka. U isto vrijeme, Kuba i SAD su zaoštavali odnose, a na drugoj strani svijeta kriza u Kongu je kulminirala, Bizerta je bila prožeta oružanim sukobima kao i Vijetnam i Laos. Upravo su te zemlje bile žarišta novih sukoba. Početak Beogradske konferencije obilježen je nizom eksplozija do tada najvećih bombi i nuklearnih pokusa, a odnosi velikih sila su se još su se više zaoštavali.⁶⁸ Rasplamsavala se antikolonijalna borba na području Afrike. Na XV. zasjedanju Generalne skupštine Ujedinjenih Naroda 1960. godine u članstvo je primljeno čak 17 novih zemalja, većinom iz Afrike i Sredozemlja. Nove članice nisu bile pristaše blokovskih podjela i nijedna se nije opredijelila za određeni blok te su odbile sudjelovati u međunarodnoj politici na taj način. Postale su zagovornice politike nesvrstanosti.⁶⁹

6.1. Berlinska kriza

Godine 1945. sporazumima u Postdamu Berlin je podijeljen na četiri okupacijske zone: sovjetsku, britansku, francusku i američku. Dvije godine kasnije, 1947., Velika Britanija i SAD ujedinjuju svoje zone i kreću putem liberalizacije. Takav razvoj događaja nije odgovarao SSSR-u koji je zatim blokirao grad i time ga „odrezao“ od njegovog zapadnog teritorija. SAD je na takav postupak reagirao zračnim mostom, a prva Berlinska kriza bila je okončana tek godinu dana kasnije donošenjem novog okupacijskog statuta. Ovaj sukob dvaju sila označava tek početak pravih sukoba oko Berlina.⁷⁰ Konačnom podjelom grada, zapadni dijelovi Berlina postali su dio

⁶⁷ O. Bogetić, D. Bogetić, *Nastanak i razvoj pokreta nesvrstanosti*, str. 27.

⁶⁸ Isto, str. 27.

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ Skupina autora, *Povijest 17: Predvečerje rata i Drugi svjetski rat (1936.-1945.)*, Europapress Holding, Zagreb, 2008., str. 560.

Saveznoj Republici Njemačkoj, a istočni dio postao je dio Njemačke Demokratske Republike.⁷¹ Dolaskom Nikite Hruščova na vlast 1953. godine dolazi do ponovnih stvaranja napetosti sa SAD-om. Prvi puta u povijesti SAD više nije bio nedodirljiv jer je SSSR počeo razvijati nove raketne tehnologije zbog kojih je čak i smanjio broj vojnika. Odnos snaga s iznenada promijenio jer su tada obje sile raspolagale vrlo moćnim oružjem kojim su mogle jedna drugoj zadati fatalne udarce. Nov odnos među velikim silama potaknuo je Sovjetski Savez da zatraži mirovni sporazum sa zapadnim saveznicima jer je situacija u Njemačkoj predstavljala sve veći problem.⁷² Hruščov je 1958. mirovnim sporazumom pokušao izvršiti pritisak na zapadne saveznike da priznaju podijeljenost Njemačke. Nadalje, zalagao se za prekidanje vladavine četiriju sila u Berlinu te da se četiri okupacijske zone demilitariziraju kako bi Berlin postao slobodan grad sa vlastitom samoupravom. Ponudio je zapadnim silama šest mjeseci da prihvate prijedloge t izjavio kako će u suprotnom predati nadzor nad prilazima gradom DR Njemačkoj. Ovim potezom Hruščov je prouzročio novu krizu na berlinskom tlu jer su se takvi zahtjevi kosili sa zapadnim težnjama da ujedine zemlju i predstavljaju čitavu Njemačku.⁷³ Dana 5. kolovoza 1961., tijekom V. kongresa komunističkih zemalja u Moskvi, Walter Ulbricht dobio je odobrenje Sovjetskog Saveza za zatvaranje granice sa zapadnim dijelom Berlina. Oko 4000 ljudi je masovno iselilo u zapadne dijelove Berlina nakon objavljivanja odluke o zatvaranju granice, napetosti i broj vojnika na ulicama su svakim danom bivali sve veći. Usporedno s pripremama i pregovorima oko Beogradske konferencije odvijala se jedna od najvećih kriza tijekom Hladnog rata. Berlinska kriza obilježila je kolovoz 1961. godine.⁷⁴

Ministri vanjskih poslova SAD-a, Velike Britanije, Francuske i Zapadne Njemačke sastali su se u Parizu na konferenciji kako bi raspravljali o aktualnim pitanjima Laosa i Berlina koja je trajala od 5. do 7. kolovoza 1961.⁷⁵

Prema pisanjima *Glasa Slavonije* zapadni saveznici bili su spremni na pregovore o situaciji u Berlinu. Hruščov je s druge strane prozivao Kennedyja za prijetnje oružjem i isticao mogućnost novog sukoba te napomenuo kako bi u slučaju novog rata došlo do takvog katastrofalnog sukoba u kojem se velike sile ne bi ustručavale koristiti i nuklearno oružje. Hruščov je upozoravao na eventualne posljedice novoga sukoba. Također, iskazuje svoje mišljenje kako su upravo zemlje zapadnog bloka te koje potiču novi sukob i kako napad na socijalističke zemlje zbog toga nije

⁷¹ Skupina autora, *Povijest 17*, str. 578.

⁷² Skupina autora, *Povijest 18: Poslijeratno doba (1945.-1985.)*, Europapress holding, Zagreb, 2008., str. 594.

⁷³ D.S. Painter, *Hladni rat: povijest međunarodnih odnosa*, str. 78.-79.

⁷⁴ Skupina autora, *Povijest 17*, str. 586.

⁷⁵ *Glas Slavonije*, subota, 5. kolovoza, 1961., br. 5027, god. XIX., str. 1.

isključen. Vlada SSSR-a je činila sve kako bi takav sukob spriječila te je isticala kako je nužno potpisivanje mirovnog sporazuma s Njemačkom. U isto vrijeme SSSR je povećavao broj vojnika u Berlinu i dodatno ih naoružavao. Hruščov se okrenuo i neutralnim zemljama te je istaknuo kako bi i one trebale dati svoj doprinos u rješavanju Berlinske krize. Tvrdio je kako samo napori svih naroda i zemalja mogu dovesti do stvaranja sporazuma o potpunom razoružanju koji bi bio pod međunarodnom kontrolom.⁷⁶ Separatni ugovor SSSR-a i socijalističkih država sa DR Njemačkom potpisan je 10. kolovoza. Nakon potpisivanja ugovora Nikita Hruščov ponovno prijeti kako će izbrisati njemačku naciju s lica zemlje ukoliko dođe do napada na Sovjetski savez. Pariška konferencija nije bila uspješna jer na njoj nisu doneseni nikakvi konkretni zaključci i rješenja koji bi rezultirali rješavanjem Berlinske krize, a francuski i zapadnonjemački ministar navodno su spriječili usvajanje aktivnijeg političkog kursa.⁷⁷

Glas Slavonije prenosi kako 14. kolovoza 1961. dolazi do zatvaranja granice između Istočnog i Zapadnog Berlina. Zabranjen je prijelaz preko granice stanovnicima DR Njemačke, osim onima koji su radili u Zapadnom Berlinu pa su imali dozvolu za prelazak. Članice Varšavskog pakta smatrale su kako je bilo potrebno uvesti kontrolu duž granice sa Zapadnom Njemačkom. Zatvaranje granice je bilo potrebno zbog onemogućavanja djelovanja neprijateljskih, u ovom slučaju zapadnonjemačkih vojnih snaga, na granici sa DR Njemačkom. Takva odluka opravdana je time da je takva kontrola uobičajena za bilo koju zemlju. SSSR zatim u potpunosti prebacuje krivicu na zapadne sile zbog nastale situacije i vladu Savezne Republike Njemačke.⁷⁸ Velika Britanija bila je protiv postupaka i izjava zapadnih saveznika. Blokadu Berlina osuđuje kao i povećavanje naoružanih vojnih snaga na ulicama i granici grada što samo produbljuje krizu. Velika Britanija je smatrala kako bi bilo kakva akcija kao protumjera sovjetskim postupcima mogla pokrenuti niz negativnih događaja i reakcija s Istoka. Pregovori su u tome trenutku bili nužni i nisu se smjeli izbjeći ni pod koju cijenu.⁷⁹ Stanovnicima Berlina zabranjen je prolaz preko granice osim ako nisu imali posebnu dozvolu. Također, sva vozila koja su prometovala iz zapadnog Berlina morala su imati posebnu propusnicu kako bi mogla prijeći u granicu prema Istočnom Berlinu. Vlada DR Njemačke odlučila je promijeniti valutu kako bi obezvrijedila novac koji su izbjeglice prenijele na zapadnu stranu.⁸⁰

⁷⁶*Glas Slavonije*, srijeda, 9. kolovoza, 1961., br. 5030, god. XIX., str. 9.

⁷⁷*Glas Slavonije*, petak, 11. kolovoza, 1961., br. 5032, god. XIX., str. 1.

⁷⁸*Glas Slavonije*, utorak, 15. kolovoza, 1961., br. 5035, god. XIX., str. 2.

⁷⁹*Glas Slavonije*, srijeda, 16. kolovoza, 1961., br. 5036, god. XIX., str. 1.

⁸⁰*Glas Slavonije*, srijeda, 16. kolovoza, 1961., br. 5036, god. XIX., str. 1.

Jedna od posljedica bila je i embargo na trgovinu o kojoj su raspravljali zapadni saveznici nakon podjele Berlina, a građane zapadnog Berlina pozivali su da izađu na ulice kako bi prosvjedovali protiv embarga.⁸¹ Zapadnonjemački kancelar iznosi svoje stajalište kako su ti događaji bili tek početak stvarne krize i da bi ona mogla dovesti do rata, a daljnje pregovore zakazuje tek poslije izbora koji će se održati 19. rujna 1961. godine.⁸² Kako prenosi *Glas Slavonije* zapadne sile su osudile postupke SSSR-a te su istaknule kako SSSR nema ovlast za kršenje sporazuma koji je potpisan između četiri strane koje drže Berlin. Zapad je držao da Berlin, podijeljen između četiri sile, ne mora biti grad opresije te da u njemu može vladati sloboda kretanja⁸³. Kao protureakciju na istočno naoružavanje granice, britanska vlada je postavila niz tenkova duž granice britanskog sektora Berlina kako bi dala do znanja DR Njemačkoj da su uspjeli u svom naumu da izazovu Veliku Britaniju da reagira. U isto vrijeme SAD radi isto, povećava broj vojnika na berlinskim ulicama te u posjet dolaze Američki predsjednik Kennedy i njegov potpredsjednik što je dodatno povećalo napetosti u samom gradu i na političkoj sceni Europe⁸⁴, iako je već donesena odluka da će Zapad pregovarati sa SSSR-om o Berlinu.⁸⁵

Takvi događaji potaknuli su nesvrstane zemlje da aktivnije sudjeluju u rješavanju problema koji su uzrokovani pogoršanjem odnosa na međunarodnoj političkoj sceni. Nesvrstane zemlje bile su potaknute na djelovanje i aktivno uključivanje u međunarodne odnose koji su bili sve lošiji i činili su situaciju u svijetu sve kritičnijom. Pogoršavanje odnosa moglo je voditi samo u novi ratni sukob što nije bilo dobra opcija s obzirom da se Europa još oporavljala od posljednjeg. Razvoj događaja tih posljednjih nekoliko mjeseci ukazivao je na to da se situacija u svijetu neće smiriti i da se odnosi između velikih sila i blokova neće srediti bez aktivnog djelovanja svih zemalja svijeta kako bi se stvorila miroljubiva koegzistencija, ne samo između dva bloka, nego i među svim državama koje su im pripadale kao i onima koje nisu. Prepiranja između državnika oba bloka ukazivala su na mogućnost novog oružanog sukoba, čemu u prilog ide sve veće naoružanje dvaju blokova i porast njihovih vojnih budžeta. Sukladno tomu, bilo je potrebno stvoriti nove uvjete za djelovanje oba bloka koje bi bilo usmjereno na smanjivanje napetosti, razoružanje, bolju međusobnu komunikaciju i rješavanje problema što bi spriječilo mogućnost novog otvorenog sukobljavanja dva bloka. Produbljivanje krize nije bio smjer u kojemu su odnosi između velikih sila trebali ići te su se takvi događaji trebali spriječiti pod svaku cijenu. Nesvrstane zemlje, koje u to vrijeme nisu bile pripadnice nijednoga bloka, bile su jedine koje su mogle pokrenuti val akcija

⁸¹*Glas Slavonije*, četvrtak, 17. kolovoza, 1961., br. 5037, god. XIX., str. 1.

⁸²*Glas Slavonije*, petak, 18. kolovoza, 1961., br. 5038, god. XIX., str. 1.

⁸³*Glas Slavonije*, subota, 19. kolovoza, 1961., br. 5039, god. XIX., str. 1.

⁸⁴*Glas Slavonije*, srijeda, 23. kolovoza, 1961., br. 5042, god. XIX., str. 1.

⁸⁵*Glas Slavonije*, četvrtak, 24. kolovoza, 1961., br. 5043, god. XIX., str. 1.

za stvaranje sveopćeg mira i međunarodne suradnje u tome trenutku. Nesvrstane zemlje bile su prve zemlje koje su vlastitom suradnjom pružile primjer dvama blokovima za ovakav razvoj događaja. Sastanak na kojemu će se nesvrstane zemlje baviti aktualnom političkom situacijom bio je zakazan za 1. rujna u Beogradu.⁸⁶

Cilj Beogradske konferencije bio je učvrstiti mir i međunarodnu suradnju rješavanjem aktualnih političkih pitanja. Istovremeno, Beogradska konferencija trebala je poslužiti kao primjer međunarodne suradnje. Njezin zadatak nije bio riješiti aktualne političke probleme određenih zemalja sudionica kao ni onih koji se tiču svjetskih problema. Cilj je bio okupiti zemlje na jednom mjestu i dati im platformu za rješavanje međunarodnih problema, bez obzira pripadaju li nekom bloku ili ne.⁸⁷

Prema pisanjima *Glasa Slavonije*, zaključeno je da se problem Njemačke i Berlina, početkom rujna, ne može riješiti jednostranim akcijama jer bi takav način još samo pogoršao uvjete za postizanje sporazuma između dva bloka. Zapadne sile su za početak trebale priznati Njemačku Demokratsku Republiku, a dvije Njemačke su se u budućnosti trebale približiti jedna drugoj i surađivati jedna s drugom što bi u konačnici moglo dovesti i do njihovog ujedinjenja. Nažalost, događalo se upravo suprotno i antagonizam između njih samo je rastao. Bilo je potrebno naći rješenje za Berlin koje će biti u skladu sa njegovom teritorijalnom podjelom koja je već izvedena na njemačkom tlu. Pri tome je trebalo poštovati ljude koji u njemu žive. Mirovni ugovor je trebao biti znak usuglašavanja interesa dvaju blokova. Blokovski interesi ne bi trebali doći prije interesa za očuvanje mira i sprečavanja izbijanja novog ratnog sukoba između dvaju sila⁸⁸.

⁸⁶*Glas Slavonije*, nedjelja, 27. kolovoza, 1961., br. 5046, god. XIX., str. 1-2.

⁸⁷*Glas Slavonije*, nedjelja, 27. kolovoza, 1961., br. 5046, god. XIX., str. 2.

⁸⁸*Glas Slavonije*, nedjelja, 3. rujna, 1961., br. 5052, god. XIX., str. 3.

7. BEOGRADSKA KONFERENCIJA

Ovaj dio rada proveden je kao istraživanje. Cilj istraživanja bio je prikupiti podatke i pokrivenost Beogradske konferencije u domaćim medijima, konkretno u lokalnom tisku *Glasa Slavonije* u vremenskom razdoblju od kolovoza do listopada 1961. Istraživanje je provedeno u hemeroteci u Osijeku gdje se čuvaju primjerci *Glasa Slavonije* kao arhivski dokumenti. Prikupljeni podatci sadržavaju informacije o događajima koji su prethodili samoj Beogradskoj konferenciji, a spomenuti su pod potpoglavljem *Berlinska kriza*, samu Beogradsku konferenciju, njezin tijek i misiju te posljedice koje možemo uočiti iz pisanja lokalnog tiska. *Glas Slavonije* prenosi najvažnije događaje te ih komentira, ali iznosi i njihovu važnost za međunarodni položaj Jugoslavije i njezinu ulogu u svijetu. *Skupovi nesvrstanih zemalja, usvojeni dokumenti* dati će uvid u ono što je na konferenciji doneseno i o točkama dnevnog reda koje su bile predmet rasprave. Pisma Hruščovu i Kennedyju poseban dio su usvojenih dokumenata Beogradske konferencije koji će im biti osobno preneseni kao apel za mir i izgladivanje međusobnih odnosa kao prvi korak k miroljubivoj koegzistenciji u svijetu.

7.1. Pripreme za Beogradsku konferenciju

Pripreme za Beogradsku konferenciju najbolje možemo uvidjeti u pisanjima državnog i lokalnog tiska kao što je *Glas Slavonije*. *Glas Slavonije* donosi podatke o putovanju predsjednika Gane, dr. Kvamea Nkrumaha. Predsjednik Gane dr. Kvame Nkrumah doputovao je 3. kolovoza u službeni petodnevni posjet Jugoslaviji. Nkrumah je svečano dočekan u Bijelom dvoru gdje mu je Tito priredio svečani ručak, a dan poslije opet su se sastali u zgradi Narodnog Odbora kako bi pregovarali o političkim odnosima između Gane i Jugoslavije.⁸⁹ Oba državnika su izjavila kako se raduju daljnjoj suradnji, Nkrumah je zahvalio Titu na gostoprimstvu, pomoći i sudjelovanju na budućem radu za svjetski mir i nezavisnost svojih i afričkih država.⁹⁰ Na svome službenom putovanju predsjednik Gane posjetio je i Karlovac⁹¹ prije nego što se ukrcao u avion u Puli odakle je odletio u svoju zemlju 9. kolovoza.⁹²

Za vrijeme i nakon posjeta predsjednika Gane lokalni tisak je redovno izvještavao kome su upućeni pozivi za dolazak na Beogradsku konferenciju, kao i izjave onih koji su se na poziv već

⁸⁹*Glas Slavonije*, subota, 5. kolovoza, 1961., br. 5027, god. XIX., str. 1.

⁹⁰*Glas Slavonije*, subota, 5. kolovoza, 1961., br. 5027, god. XIX., str. 2.

⁹¹*Glas Slavonije*, nedjelja, 6. kolovoza, 1961., br. 5028, god. XIX., str. 1.

⁹²*Glas Slavonije*, četvrtak, 10. kolovoza, 1961., br. 5031, god. XIX., str. 1.

odazvali te navijestili tko dolazi u njihovoj delegaciji. Jugoslavija je, osim tehničkog i funkcionalnog zadatka pripreme same konferencije, bila zadužena za niz drugih zadataka kao što su dopunski pozivi zemljama koje će sudjelovati na Beogradskoj konferenciji, kao što je to Libanonska vlada koja je poziv i prihvatila. Jedan od zadataka bio je i pozivanje i provjeravanje mogu li zemlje koje nisu došle na pripremni sastanak sudjelovati na Beogradskoj konferenciji te poslati svoje izaslanike da ih o tome obavijeste i jave povratnu informaciju. Zadatak Jugoslavije je bio da sastavi i proceduru konferencije jer na njoj će sudjelovati veliki broj zemalja i govornika iz svake delegacije pa je bilo poželjno da se uspostavi određeni red i raspored događanja. Sukladno tome, Jugoslavija je morala održavati stalni kontakt sa zemljama sudionicama, njihovim državljanima i delegatima.⁹³

Početak kolovoza potvrđeno je da je na Beogradsku konferenciju pozvan privremeni predsjednik vlade Alžira Ferhat Abas.⁹⁴ U isto vrijeme, Nepalski kralj Mahendra potvrdio je dolazak na Beogradsku konferenciju na čelu svoje delegacije što je označavalo njegovo prvo sudjelovanje na međunarodnoj konferenciji šefova država.⁹⁵ Indonezija je 9. kolovoza 1961. potvrdila svoj dolazak i odredila članove svoje delegacije, a u isto vrijeme Jugoslavija je poslala delegata u Ujedinjenu Arapsku Republiku i Egipat kako bi njihove vladajuće pozvao na sudjelovanje na Beogradskoj konferenciji.⁹⁶ U kolovozu 1961. Glas Slavonije uvodi posebnu rubriku *Predstavljamo učesnike Beogradske konferencije* koja je posvećena zemljama koje će sudjelovati na Beogradskoj konferenciji, a detaljniji podatci o njoj dotada nisu bili predmet pisanja lokalnog tiska. Prva zemlja koja je, nakon posjete njezinog predsjednika Jugoslaviji, predstavljena u ovoj rubrici bila je Gana. O njoj su građani mogli saznati da je zemlja u kojoj se govori 5 jezika, koji imaju 40 naglasaka, kao i bitne informacije o njezinom političkom uređenju, borbi za miroljubivi svijet i nezavisnost te kakvi su njezini odnosi s Jugoslavijom (odnosi između ove dvije zemlje tada su bili uspostavljeni relativno nedavno, ali su, prema navodima, bili prijateljski).⁹⁷ Zemlje koje su predstavljene u ovoj rubrici bile su Alžir, Gana, UAR, Indonezija, Mali, Maroko, Indija, Kambodža, Nepal, Burma, Afganistan, Kuba, Saudijska Arabija, Libanon, Irak, Gvineja, Tunis, Cipar, Somalija i Jemen.

Odjek Beogradske konferencije u medijima bio je toliki da je američka tvrtka NBC u Beograd povodom konferencije poslala čak 15 dopisnika su izvještavali o događajima i

⁹³ Glas Slavonije, nedjelja, 6. kolovoza, 1961., br. 5028, god. XIX., str. 2.

⁹⁴ Glas Slavonije, nedjelja, 6. kolovoza, 1961., br. 5028, god. XIX., str. 1-2.

⁹⁵ Glas Slavonije, nedjelja, 6. kolovoza, 1961., br. 5028, god. XIX., str. 2.

⁹⁶ Glas Slavonije, četvrtak, 10. kolovoza, 1961., br. 5031, god. XIX., str. 2.

⁹⁷ Glas Slavonije, četvrtak, 10. kolovoza, 1961., br. 5031, god. XIX., str. 2.

zaključcima Konferencije, a najviše dopisnika imali su *Associated press* i *United press*, prenosi *Glas Slavonije*. Televizijske kuće ABC i CBS uputile su zajedno posebnih izvjestitelja koji su gledateljima osigurali radijski i televizijski prijenos.⁹⁸ Krajem kolovoza Jugoslavija je tiskala časopis pod nazivom „Beogradska konferencija“ koji je izdavao Savez novinara Jugoslavije i čiji je 2. broj izašao 30. kolovoza, a predviđalo se još nekoliko brojeva kako se Konferencija bude održavala.⁹⁹ Beograd je veliku skupštinsku dvoranu potpuno preuredio kako bi mogla smjestiti delegacije 24 zemlje sudionice. Uklonjene su klupe i postavljen je okrugli stol te je svaka delegacija dobila svoje određeno mjesto. Ostale prostorije preuređene su kako bi delegacijama poslužile kao kabineti. „Centar za štampu“ premješten je u zgradu Doma sindikata gdje je bilo prijavljeno oko 820 novinara iz cijelog svijeta koji imaju pristup 30 telefonskih linija i 36 teleks linija. Rad Konferencije prenosilo je oko 40 televizijskih kuća, a rad cjelokupne Konferencije zabilježile su „Filmske novosti“. Beograd je bio okićen zastavama sudionica i pozdravima dobrodošlice, a građani bili su pozvani da izađu na ulice i pozdrave delegate nesvrstanih zemalja.¹⁰⁰

7.2. Tijek Beogradske konferencije

Naslovne stranice lokalnog tiska *Glas Slavonije* početkom rujna bile su preplavljene događajem koji je obilježio politička događanja u Jugoslaviji 1961. Beogradska konferencija održana je, kako joj i ime govori, u Beogradu, od 1. do 6. rujna 1961. godine. Bila je to prilika da se Jugoslavija pokaže kao perspektivna socijalistička zemlja o čemu govore i same pripreme i dani u kojima je održana Beogradska konferencija. Na Konferenciji je sudjelovalo 25 zemalja, od čega su 3 bile zemlje promatračice, a ostale punopravne članice pokreta. *Tablica 1* sadrži pregled zemalja sudionica i zemalja promatračica kao i njihove delegate.¹⁰¹

⁹⁸*Glas Slavonije*, utorak, 15. kolovoza, 1961., br. 5035, god. XIX., str. 1.

⁹⁹*Glas Slavonije*, četvrtak, 31. kolovoza, 1961., br. 5049, god. XIX., str. 1.

¹⁰⁰*Glas Slavonije*, petak, 1. rujna, 1961., br. 5050, god. XIX., str. 1.

¹⁰¹ H. Matković, *Povijest Jugoslavije*, str. 326.- 328..

Tablica 1: Popis zemalja sudionica, promatračica i njihovih delegata

SUDIONICE		PROMATRAČICE	
Zemlja	Predstavnici	Zemlja	Predstavnici
Alžir	šef delegacije Banheda Ben Jusef	Bolivija	promatrač Felma Valorde, ministar obrazovanja
Afganistan	šef delegacije Sardar Mohamed Daud Kan	Brazil	promatrač De Melo Franko Filho, ambasador u Bernu
Burma	šef delegacije U Nu	Ekvador	promatrač dr. Hoze Joakim Silva, ambasador u Bonu
Cejlon	šef delegacije Sirimavo Bandaranaike		
Etiopija	šef delegacije car Haile Selasije I		
Gana	šef delegacije dr. Kwame Nkrumah		
Gvineja	šef delegacije I. L. Bevogi , ministar vanjskih poslova		
Indija	šef delegacije Džavaharlal Nehru		
Indonezija	šef delegacije Ahmed Sukarno		
Irak	šef delegacije Hašim Džavad, ministar vanjskih poslova		
Jemen	šef delegacije princ Sejful Islam el Hasan		
Jugoslavija	šef delegacije Josip Broz Tito		
Kambodža	šef delegacije princ Nordom Sihanuk		
Cipar	šef delegacije arhiepiskop Makarios		
Kongo	šef delegacije Siril Abdula		
Kuba	šef delegacije dr. Osvaldo Dortikos Torado		
Libanon	šef delegacije Saeb Salam		
Mali	šef delegacije Modibo Keita		
Maroko	šef delegacije kralj Hasan II.		
Nepal	šef delegacije kralj Mahendra Bir Birkram		
Saudijska Arabija	šef delegacije Ibrahim Soveil, ministar vanjskih poslova		
Somalija	šef delegacije Adan Abdulah osman		
Sudan	šef delegacije Ibrahim Abud		
Tunis	šef delegacije Habib Burgiba		
UAR	šef delegacije Gamal Abdel Naser		

Josip Broz Tito svečano je otvorio Konferenciju 1. rujna u 10 sati i 4 minute. Na zamolbu Josipa Broza šefovi država i vlada nesvrstanih zemalja posvetili su minutu šutnje i meditacije željama za uspjeh Konferencije kako bi očuvali mir u svijetu. Prvi govornik bio je Ahmet Sukarno.¹⁰² Dnevni red Beogradske konferencije uključivao je *razmjene gledišta o međusobnoj situaciji, uspostavljanje i jačanje međusobnog mira i sigurnosti (Poštovanje prava naroda i nacija na samoopredjeljenje, borba protiv imperijalizma, likvidacija kolonijalizma i neokolonijalizma. Poštovanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta država, nemiješanje u unutarnje poslove država. Rasna diskriminacija i aparthejd. Opće i potpuno razoružanje, zabrana nuklearnih eksperimenata, problem stranih vojnih baza. Miroljubiva koegzistencija među državama različitih društvenih sistema. Uloga i struktura Ujedinjenih Nacija¹⁰³ i primjenjivanje njihovih rezolucija), probleme nejednakog privrednog razvitka, unapređivanja međunarodne privrede i tehničke suradnje, drugih pitanja i službeno priopćenje konferencije.*¹⁰⁴

Građani Osijeka bili su pozvani u sve javne ustanove i prostore kako bi dočekali i pratili svečano otvorenje Konferencije te njezin prijenos preko televizijskog programa koji je započeo u 9.30. Konferencija se pratila i u radnim kolektivima, a građani su mogli pratiti prijenos u dvorištu osječke Komunalne banke, Tvrđavici, Vatrogasnom domu, dječjem vrtiću „Anka Butorac“, društvenom domu u Podravlju itd.¹⁰⁵ Kako prenosi *Glas Slavonije*, tijekom narednih dana iz Osijeka upućeni su mnogi telegrami pozdrava Beogradskoj konferenciji koji nose sadržaje podrške i nade za očuvanjem svjetskog mira i ispunjenja ciljeva Konferencije.¹⁰⁶

Državnici izvanblokovskih zemalja drugog su dana konferencije uputili svijetu prijedloge za jačanje i očuvanje mira, završetak Hladnog rata i rješavanje aktualnih međunarodnih problema. Upozorile su kako je blokovska podijeljenost u svijetu ozbiljno ugrožavala svjetski mir te potaknuli na širenje i provođenje principa nesvrstanosti i miroljubive koegzistencije. Nesvrstane zemlje smatrale su kako je to jedini način na koji se čovječanstvo može spasiti.¹⁰⁷ Nadalje, u Beogradsku konferenciju bile su uprte oči svjetske javnosti zbog visoke napetosti vezane uz Berlinsku krizu. Beogradska konferencija nije mogla dati konkretna rješenja vezana uz Berlin jer je rješenje pitanja Berlina ležalo u rukama velikih sila koje su taj problem stvorile i potencirale. Od Beogradske se konferencije očekivala se *snažna podrška miroljubivog i konstruktivnog*

¹⁰²*Glas Slavonije*, petak, 1. rujna, 1961., br. 5050, god. XIX., str. 1.

¹⁰³Ujedinjenih Naroda

¹⁰⁴*Skupovi nesvrstanih zemalja*, Međunarodna politika, str. 30.

¹⁰⁵*Glas Slavonije*, petak, 1. rujna, 1961., br. 5050, god. XIX., str. 3.

¹⁰⁶*Glas Slavonije*, petak, 1. rujna, 1961., br. 5050, god. XIX., str. 1, 3.

¹⁰⁷*Glas Slavonije*, nedjelja, 3. rujna, 1961., br. 5052, god. XIX., str. 1.

pregovaranja.¹⁰⁸ Problem kolonijalizma bio je zapravo glavna tema dnevnoga reda toga dana. Raspravljalo se o neljudskim i neravnopravnim odnosima koji sprečavaju narode da se oslobode kolonijalne vlasti, kao i njihovoj ekonomskoj, kulturnoj i socijalnoj emancipaciji.¹⁰⁹

Treći dan konferencije bio je fokusiran na opće razoružanje i očuvanje suvereniteta nesvrstanih zemalja. Beogradska konferencija branila je načela suvereniteta naroda i prava koja su ti narodi imali, da biraju kako će urediti svoju državu. Nadalje, predsjednik Jugoslavije Josip Broz Tito naglasio je da do općeg razoružanja može doći samo u vremenski određenim fazama te da nijedna država ne bi smjela poremetiti ravnotežu druge. Tito se zalaže za smanjenje vojnih budžeta što bi u konačnici dovelo i do smanjenja naoružavanja u svijetu.¹¹⁰

Dana 5. rujna održana je prva zatvorena sjednica u zgradi Saveznog izvršnog vijeća, a osim šefova delegacija na toj sjednici sudjelovao je i po jedan član delegacije. Sjednica je započela nešto prije 17 sati i trajala, sa stankama, do 20.30. Četvrtog dana rada Konferencije završena je opća debata.¹¹¹

Posljednjeg dana Beogradske konferencije usvojene su *Deklaracija zemalja sudionica Konferencije šefova država i vlada izvanblokovskih zemalja* i *Opasnost od rata i apel za mir*.¹¹² *Glas Slavonije* ih prenosi u cijelosti. U izjavi *Opasnost od rata i apel za mir* nesvrstane zemlje izrazile su svoju zabrinutost postojećom krizom u međunarodnim odnosima. Mogućnost rata s najnovijim vrstama oružja i nuklearnim oružjem masovnog uništenja smatrale su velikom opasnošću i apelirale su na to da se poduzme sve kako bi se izbjegao novi rat i sukob.¹¹³ Konferencija je usvojila i tekstove pisama koji su bili namijenjeni Hruščovu i Kennedyju (Sukarno i Keitu su bili zaduženi da pismo predaju predsjedniku SAD-a, Nkrumah i Nehru da uruče pismo premijeru Nikiti Hruščovu).¹¹⁴ Oba pisma bila su istog sadržaja i potpisale su ih sve sudionice Beogradske konferencije. Sadržaj se odnosio na pogoršanje međunarodnih odnosa i na opasnost od novog ratnog sukoba te su nesvrstane zemlje molile velike sile da obnove odnose i nastave pregovore kako bi svijet krenuo putem mira.¹¹⁵

¹⁰⁸*Glas Slavonije*, nedjelja, 3. rujna, 1961., br. 5052, god. XIX., str. 3

¹⁰⁹*Glas Slavonije*, nedjelja, 3. rujna, 1961., br. 5052, god. XIX., str. 1

¹¹⁰*Glas Slavonije*, utorak, 5. rujna, 1961., br. 5053, god. XIX., str. 1

¹¹¹*Glas Slavonije*, srijeda, 6. rujna, 1961., br. 5054, god. XIX., str. 1

¹¹² M. Mihovilović, „Kronologija nesvrstanih“, *Nesvrstani*, str. 46.

¹¹³*Glas Slavonije*, četvrtak, 7. rujna, 1961., br. 5055, god. XIX., str. 1

¹¹⁴*Skupovi nesvrstanih zemalja*, Međunarodna politika, Beograd, 1974., str. 37

¹¹⁵*Glas Slavonije*, petak, 8. rujna, 1961., br. 5056, god. XIX., str. 9

Pri odlasku iz Beograda, državnici i šefovi nesvrstanih zemalja istaknuli su kako je Beogradska konferencija događaj koji će povijest pamtiti, a složni glas vanblokorskih zemalja čuo se i omogućio je izgradnju puta za završetak hladnog rata i miroljubivu koegzistenciju u svijetu.¹¹⁶

Jugoslavija odmah po završetku Konferencije radila na daljnjoj promidžbi Beogradske konferencije i Pokreta nesvrstanih tako što je diljem zemlje, pa tako i u Osijeku, organizirala seminare za mlade u kojima ih informira o zaključcima i ciljevima iste.¹¹⁷ Odnosi s nesvrstanim zemljama i dalje su se razvijali, učestale su pojave članaka koji ističu suradnju između Jugoslavije i nesvrstanih zemalja, bile one na ekonomskom ili kulturnom planu.

7.3. Reakcija velikih sila, odjek Beogradske konferencije i pokreta u svijetu

Kennedy je 30. kolovoza na konferenciji za tisak u susret Beogradskoj konferenciji izjavio kako je uvijek ohrabrujuće kada se odgovorni svjetski lideri sastanu da razmatraju probleme koji pritišću svijet. Tom je izjavom pokazao kako podupire miroljubive ciljeve Beogradske konferencije prije njezinog samog početka.¹¹⁸

Zapadnonjemačke novine, osim izvještaja svojih dopisnika s konferencije, donose i niz redakcijskih uvodnika. Smatraju kako bi konferencija mogla ostvariti korak naprijed k jačanju neutralizma, dok francuske novine ističu kako će broj nesvrstanih zemalja u budućnosti samo rasti i kako imaju duboku vjeru u uspjeh njihovih ciljeva. Istočnonjemačke novine smatrale su kako nesvrstane zemlje imaju posebnu snagu te da se njihov glas treba slušati s punom pažnjom.¹¹⁹ *Associated press* prenosio je sve važne točke i prijedloge koji su usmjereni na rješavanje međunarodnih problema. Američki mediji, radio i televizija, Titove sugestije prenosili su u udarnim terminima kao i kako se jugoslavenski predsjednik aktivno zalagao za održavanje Konferencije koja će se baviti općim razoružanjem, a naglasak su stavljali i na sudjelovanje nesvrstanih zemalja u rješavanju gorućih međunarodnih problema.¹²⁰

Cjelokupni britanski tisak pratio je rad Beogradske konferencije, a gotovo svi listovi imali su specijalne dopisnike u Beogradu. Ministar vanjskih poslova Velike Britanije pozdravio je odluku o sazivanju Konferencije nesvrstanih zemalja, ali nije komentirao ništa konkretno do

¹¹⁶*Glas Slavonije*, petak, 8. rujna, 1961., br. 5056, god. XIX., str. 1.

¹¹⁷*Glas Slavonije*, subota, 9. rujna, 1961., br. 5057, god. XIX., str. 3.

¹¹⁸*Glas Slavonije*, petak, 1. rujna, 1961., br. 5050, god. XIX., str. 1.

¹¹⁹*Glas Slavonije*, nedjelja, 3. rujna, 1961., br. 5052, god. XIX., str. 1.

¹²⁰*Glas Slavonije*, utorak, 5. rujna, 1961., br. 5053, god. XIX., str. 2.

njezinog samog završetka. *Glas Slavonije* navodi kako su svi izvještaji objavljeni u britanskim novinama bili složeni tako da se iz njih ne može dobiti objektivna slika o događanjima u Beogradu, nego su se putem novina servirale samo one izjave državnika nesvrstanih zemalja koju idu u prilog zapadnoj strani sukoba s Istokom.¹²¹ Nakon završetka Beogradske konferencije, britanski diplomat koji je bio jedan od onih koji su u Beogradu pratili Konferenciju ističe kako su sudionice zemlje koje nisu članice vojnih saveza, uglavnom gospodarski zaostale, a mnoge tek nedavno oslobođene zapadnoeuropskih kolonijalnih gospodarstava, nastupile tako da su se njihove zajedničke osobine mogle vrlo jasno vidjeti.¹²² Ranko Petrović, u svojoj knjizi *Nesvrstani*, koja je nastala u vremenu kada je Hladni rat još uvijek bio aktualan, navodi kako je pojam Treći svijet u zapadnim zemljama imao negativnu konotaciju. Zemlja trećega svijeta koristi se kao pojam kada se želi degradirati određenu zemlju Azije, Latinske Amerike i Afrike. Takvu zemlju smatralo se nerazvijenom, a njezini interesi bili su opasnost za dobrobit dugoročnih ciljeva Zapada. Takvim stajalištem Zapad zapravo potiskuje napore nesvrstanih zemalja za stvaranjem platforme nesvrstanosti kako bi imali aktivnu i ravnopravnu ulogu u međunarodnoj politici.¹²³ Socijalističke zemlje ne dijele mišljenje o zemljama Trećeg svijeta sa Zapadom. Pojam Treći svijet ondje označava zemlje koje su nastale oslobođenjem kroz proces dekolonizacije te su odlučile krenuti novim putem koji nije vezan za kapitalistički svijet, a samim time su postale „rezerve“ ili „saveznici“ socijalističkog bloka. Takvim opisom pokušava se izbjeći isticanje njihovih vanblokovskih nastojanja da se promijeni postojeće stanje u međunarodnoj politici.¹²⁴

Osim općenitih izvještaja o Beogradskoj konferenciji, meksičke novine prenosile su kako je Konferencija predstavljala najviši stupanj suradnje među nesvrstanim i vanblokovskim zemljama. U Santiagu de Chileu o konferenciji se mnogo pisalo i komentiralo te prenose i kako je Jugoslavija, unatoč gubicima koje je pretrpjela tijekom Dugog svjetskog rata, uspješno ugostila 25 nesvrstanih zemalja u živopisnom Beogradu. Smatraju kako je Jugoslavija udarila temelj svijetu pravde i slobode.¹²⁵

Kennedyju je uručeno pismo nastalo na Beogradskoj konferenciji sredinom rujna 1961. Američki predsjednik ljubazno je primio izaslanike vanblokovskih zemalja Sukarna i Keitija. Uručio im je službeni odgovor iako on nije bio prenesen u *Glasi Slavonije*. Iz pouzdanih izvora se doznaje kako Kennedy nije odbacio molbu nesvrstanih zemalja da obnovi odnose sa SSSR-om

¹²¹*Glas Slavonije*, srijeda, 6. rujna, 1961., br. 5054, god. XIX., str. 2

¹²² T. Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, str. 46.

¹²³ Ranko Petković, *Nesvrstanost: nezavisna, vanblokovski i globalni faktor u međunarodnim odnosima*, Školska knjiga, Zagreb, str. 64.

¹²⁴ Isto.

¹²⁵*Glas Slavonije*, četvrtak, 14. rujna, 1961., br. 5061, god. XIX., str. 1

i nastavi pregovore oko Berlina. Kennedyjeve izjave dale su naslutiti kako je bio spreman prirediti Konferenciju zajedno s premijerom Hruščovom kada bi takav sastanak imao konstruktivan i pozitivan ishod.¹²⁶ SAD je odobrio Deklaraciju donesenu na Konferenciji koja se odnosi na pravo i jedinstvo, nezavisnost i samoopredjeljenje te osudu bilo kakve intervencije i miješanja u pravo na samoopredjeljenje. Nadalje, Kennedy hitno postavlja pitanje stvaranja ugovora o zabrani nuklearnog oružja, ali smatra kako bi takav ugovor trebao nastati odvojeno od onoga koji bi se odnosio na opće razoružanje.¹²⁷ Hruščov je na pismo odgovorio 21. rujna prema pisanjima *Glasa Slavonije*. Josip Broz Tito ugostio je izaslanika Sovjetskog saveza Alekseja Jepiševa koji mu je osobno uručio odgovor na pismo nesvrstanih zemalja.¹²⁸ Narednih godina SSSR ističe kako Pokret ne smatra trećim blokom te da bi Pokretu trebalo uvesti glasovanje i tajništvo, dati mu strukturu koju nije imao. Takav stav okarakteriziran je kao radikalniji i suprotan izvornim načelima pokreta, pogotovo jer dolazi od zemlje koju se vrlo malo kritiziralo, za razliku od njezine najveće suparnice.¹²⁹

Jakovina navodi kako ni Istok ni Zapad nisu bili zadovoljni dobivenim kritikama te razvojem događaja na konferenciji. Kritike Zapada bile su daleko veće od onih koje su upućene Istoku.¹³⁰

Tijekom 70-ih godina Zbigniew Brzezinski, američki savjetnik za nacionalnu sigurnost, je isticao kako je Jugoslavija uspjela ojačati svoj međunarodni položaj i ostvariti važne rezultate na području vanjske politike. Nadalje, smatrao je kako je upravo Jugoslavija jedina zemlja koja se je, uz SSSR i SAD, uspjela nametnuti kao važan čimbenik u stvaranju novih međunarodnih odnosa igranje aktivne i konstruktivne uloge u Pokretu nesvrstanih.¹³¹

¹²⁶ *Glas Slavonije*, petak, 15. rujna, 1961., br. 5062, god. XIX., str. 1

¹²⁷ *Glas Slavonije*, nedjelja, 17. rujna, 1961., br. 5064, god. XIX., str. 2

¹²⁸ *Glas Slavonije*, petak, 22. rujna, 1961., br. 5068, god. XIX., str. 2

¹²⁹ T. Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, str. 618.

¹³⁰ Isto, str. 46.

¹³¹ T. Jakovina, *Trenutci katarze*, str. 323.

8. JUGOSLAVENSKA POLITIKA I POKRET NESVRSTANIH NAKON 1961.

Konferencije nesvrstanih zemalja nakon Beogradske konferencije održavaju se u razmaku od nekoliko godina, u zemljama članica pokreta. Nakon prve Konferencije koja je održana u Beogradu, Pokret nesvrstanih zemalja sastao se do danas sveukupno 17 puta, a u planu je i 18 Konferencija o kojoj podatke zasad možemo pronaći jedino na njihovoj službenoj stranici koju uređuje iransko vodstvo (<http://namiran.org/>). *Tablica 2* prikazuje održane Konferencije nesvrstanih zemalja od Beogradske konferencije pa sve do posljednje koja se održala u Porlmaru 2016. godine.

Tablica 2. kronološki prikaz konferencija nesvrstanih zemalja

Redni broj konferencije:	Mjesto održavanja konferencije:	Vrijeme održavanja Konferencije:
1.	Beograd	1.– 6. rujna 1961.
2.	Kairo	5.-10. listopada 1964.
3.	Lusaka	8.-10. rujna 1979.
4.	Alžir	5.-9. rujna 1973.
5.	Kolumbo	16.-19. kolovoza 1976.
6.	Havana	3.-9. rujna 1979.
7.	New Delhi	7.-12. svibnja 1983.
8.	Harare	1.-6. rujna 1986.
9.	Beograd	4.-7. rujna 1989.
10.	Jakarta	1.7. rujna 1992.
11.	Kartahina de Indijas	18.-20. listopada 1995.
12.	Durban	2.-3. rujna 1998.
13.	Kuala Lumpur	20.-25. veljače 2003.
14.	Havana	14.-15. rujna 2006.
15.	Sharm El Sheikh	11–16. srpnja 2009.
16.	Teheran	26.- 31. kolovoza 2012.
17.	Porlamar	17.-18. rujna 2016.

Nakon druge Konferencije održane u Kairu, Pokret prolazi kroz razdoblje krize. Razlog tomu je što su nesvrstane zemlje prolazile vlastite unutarnje političke krize. Prije Konferencije u

Kairu umro je Nehru, a indonezijski vođa i jedan od zagovarača osnivanja Pokreta, Sukarno smijenjen je s vlasti 1966. Ben Bella, otac alžirske neovisnosti, također je svrgnut s vlasti godinu dana ranije. Egipat je bio sve manje zainteresiran za sudjelovanje u Pokretu jer se zemlja suočavala s unutarnjim problemima, Indija je, osim Pokreta, pronašla druge političke prioritete. Indonezija je pred Konferenciju u Kairu doživjela vojni udar te se počinje više orijentirati prema Zapadu. Kuba je već tada bila radikalna te se to u Pokretu nije toliko isticalo i na vidjelo će doći tek nešto kasnije.¹³² Josip Broz Tito odlučuje uzeti stvar u svoje ruke i stvoriti novu inicijativu za Pokret koji gubi interes za međunarodnu politiku, što Tito željan moći i ugleda, nije mogao dozvoliti. Tito je predložio sastanak s novom nadom indijske politike Indiom Gandhi koja će u budućnosti i presjedati Pokretom. Jugoslavija ne samo da je nastojala očuvati Pokret nakon ulaska u krizu, već je to uspjela i napraviti. Tito je tolike napore ulagao u Pokret prvenstveno zbog međunarodnog položaja Jugoslavije te nije htio dozvoliti bilo kakvo nazadovanje u ugledu i međunarodnoj političkoj moći male zemlje u centru Europe.¹³³ Krajem 60-ih godina dva bloka drugačije su komunicirala i izravno su pregovarala jedan s drugim te im dogaćanja bilo gdje u svijetu postaju manje zanimljiva. Napetosti uzrokovane Hladnim ratom popuštale su i *podjele su zamrznute*. Jugoslavija tada opet djeluje kako bi dala glas državama Trećeg svijeta i svim državama koje nisu bile dio blokovske podjele. Jugoslavija je bila svjesna da, ukoliko se Moskva i Washington izravno ne sukobljavaju, kao mala socijalistička zemlja bez strateške važnosti, gubi svoju važnost na međunarodnom političkom planu. Tada je Tito odlučio iskoristiti sukobe u zemljama Trećega svijeta za promidžbu Pokreta, ali i same Jugoslavije. Sukobi u tim zemljama postali su sukobi od strateške važnosti za blokove, a one države koje su to htjele, mogle su iskoristiti Pokret kao priliku za stvaranje vlastitog vanjskopolitičkog foruma.¹³⁴

Jugoslavija je bila, kako navodi Jakovina, *najtvrdoglaviji i najpredaniji motor organizacije, onaj koji je bio spreman i sposoban održavati temperaturu u Pokretu, davati dinamiku čitavom zbivanju*.¹³⁵

8.1. Kako je Tito spasio Pokret

Jedno od glavnih obilježja međunarodne politike između konferencije u Kairu i one u Havani 1979. bilo je nastavljanje agresija i vojnih intervencija čemu su najviše bile izložene

¹³² T. Jakovina, *Trenutci katarze*, str. 316

¹³³ Isto, str. 316-317.

¹³⁴ Isto, str. 318

¹³⁵ Isto, str. 320

nesvrstane zemlje. Blokovi su postali svjesni da se trkom u naoružanju njihov međusobni položaj ne mijenja pa svoje sfere interesa premještaju na novi front, nesvrstane zemlje. Pritisci blokova na nesvrstane zemlje postaju česta pojava koja je zaokupila svijet kao nikada do tada. Cilj je bio vezati što veći broj nesvrstanih zemalja uz bilo koju od velikih sila, što bi u konačnici značilo i njihovo priklanjanje izvjesnom bloku, a to bi dovelo do raspadanja Pokreta ili promjene njegove usmjerenosti prema jednom od blokova.¹³⁶

Jugoslavija je bila članica pokreta koja je najviše brinula o tome da Pokret ostane onakav kakvim su ga njegovi osnivači zamislili. Zemlje unutar pokreta uvijek su nagnijale u „lijevo“, ali nikako nisu zauzimale isključivo prosovjetske stavove. Zemlja koja je zapravo bila najbliža lijevom radikalizmu bila je upravo Jugoslavija, a s druge strane, nikada nije bila ni okarakterizirana kao neutralna zemlja što se tiče Zapada.. Svojim položajem u Pokretu Jugoslavija je uvijek bila na oprezu i nikada nije dopuštala da njezinu kreaciju, Pokret nesvrstanih, preuzmu bilo koje zemlje koje su bile radikalne u provođenju lijevog režima.¹³⁷ 1970- ih godina Kubanci su upravo to namjeravali napraviti uz pomoć država poput Jamajke, Angole , Afganistana, Komora, Vijetnama, Mozambika i još nekoliko radikalnih država.¹³⁸ Kuba je krajem sedamdesetih godina doživjela procvat moći, revolucionarnih uspjeha i porasta ugleda u zemljama Trećeg svijeta. Veliki broj zemalja podupirao je njezine akcije u Etiopiji i Angoli. Promjene u međunarodnim odnosima potakle su Kubu da pokaže svijetu što namjerava promijeniti u samom Pokretu, što je značilo *provesti blokovsku reviziju platforme*.¹³⁹

Upravo je Havanska konferencija 1979. godine trebala pomaknuti glavno usmjerenje Pokreta nesvrstanih prema Istoku. Kuba već u siječnju 1966. godine pokušava, organiziranjem Trikontinentalne konferencije u Havani, nametnuti zemljama Trećeg svijeta nova načela na kojima bi Pokret trebao stajati. Kuba se zalagala za jedinstvo socijalističkih država i narodnooslobodilačkih pokreta te je smatrala kako bi sve zemlje trebale reagirati na imperijalističke tendencije određenih država revolucionarnim ponašanjem.¹⁴⁰

Vođena tom namjerom prvo je krenula protiv Jugoslavije zbog njezinog stava prema Vijetnamskom ratu te ističe kako se previše približila *američkim agresorima*. Kako bi dodatno rasplamsali kritiku protiv Jugoslavije, Kubanci su objavili knjižicu u kojoj kritiziraju Trojni sastanak iz 1966. godine. Kubanci su tvrdili kako se Jugoslavija samo pretvarala da počiva na

¹³⁶ O.Bogetić, D. Bogetić, *Nastanak i razvoj pokreta nesvrstanosti*, str. 113

¹³⁷T. Jakovina, *Trenutci katarze*, str. 320-321.

¹³⁸ Isto, str. 320-321

¹³⁹ T. Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, str. 100

¹⁴⁰ Isto.

socijalističkim načelima dok je pomagala Amerikancima na području Južne Azije.¹⁴¹ Novonastali odnosi između Kube i Jugoslavije zaintrigirali su i SAD jer je sve ukazivalo na izbijanje sukoba između te dvije zemlje. Jugoslavija je, sukladno tomu, u potpunosti pripremljena došla u Havanu na šestu konferenciju Pokreta. Konferencija u Havani bila je i posljednje putovanje predsjednika Jugoslavije, a s njim je došlo 160 diplomata i pripadnika jugoslavenske državne sigurnosti što je ukazivalo da Tito nije spreman prepustiti Pokret i svoju ostavštinu Fidelu Castru. Tito je poveo čak 67 novinara iz Jugoslavije kako bi ga pratili na konferenciju u Havani. Atmosfera u Havani bila je, kako navodi Jakovina, slična onoj iz 1948. samo što ovoga puta SSSR nije sudjelovao izravno u pokušaju isključivanja Jugoslavije iz Pokreta nego preko kubanskog posredništva.¹⁴²

Unatoč Kubanskim naporima da provede *blokovsku reviziju* Pokreta, Jugoslavija je uspjela svojom aktivnošću biti podnositelj najvećeg broja ključnih amandmana. Prvi put u povijesti Pokreta, Jugoslavija se izborila *da se usvoji načelan stav nesvrstanih zemalja o sukobima i mirnom rješavanju sporova između nesvrstanih zemalja*. Nadalje, usvojena su *uvodna načela o usmjerenosti i karakteru pokreta, ocjena međunarodne situacije, Detant, razoružanje, Europa i Sredozemlje, nemiješanje i suradnja u području nuklearne energije*. Jugoslavija je za svaku od tih točaka izražavala potporu, dok je Kuba otvoreno pokušavala naštetiti njezinom ugledu.¹⁴³ Kraj Konferencije obilježila je gesta nesvrstanih zemalja u kojemu je Titu dodijeljeno posebno priznanje kao jedinom osnivaču Pokreta koji je još uvijek bio živ. Iako summit u Havani nije imao jasnog pobjednika, Jugoslavija je dokazala Kubi da unatoč svom uzdizanju ne može iz Pokreta isključiti Jugoslaviju jer je ipak ona bila jedina i dovoljno moćna država koja joj se mogla suprotstaviti u borbi za očuvanje izvornih načela Pokreta.¹⁴⁴ Jugoslavija, kao jedna od začetnica Pokreta nesvrstanih, uživala je određeni ugled te njezino zalaganje za izvorna načela Pokreta, postavljena još na Beogradskoj konferenciji, imalo svoju težinu i važnost. Toliku da su nesvrstane zemlje stale uz nju, a ne uz novo uzdignutu Kubu. Jugoslavija je na konferenciji pokazala svoju moć u međunarodnoj politici koja će Titovom smrti postaviti nove izazove Pokretu i održavanju mira na međunarodnoj političkoj pozornici.

¹⁴¹ T. Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, str. 321-322.

¹⁴² T. Jakovina, *Trenutci katarze*, str. 324.

¹⁴³ T. Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, str. 100-101.

¹⁴⁴ T. Jakovina, *Trenutci katarze*, str. 325- 326.

8.2. Nesvrstani nakon Titove smrti do danas

Nakon konferencije u Havani, novo poglavlje sukoba u svijetu otvara kriza u Afganistanu, na koji je Sovjetski Savez izvršio vojnu intervenciju 27. prosinca 1979. godine. Sovjetski Savez tako je djelovao pod okriljem „Brežnjevljeve doktrine“ koja im omogućuje vojnu intervenciju u zemljama za koje se smatra da imaju ugrožen socijalistički režim. SSSR je intervenirao u Afganistanu između dviju suprotstavljenih frakcija i zauzeo stranu jedne.¹⁴⁵ Već u siječnju Titu se zdravstveno stanje pogoršava i on ubrzo umire, a Jugoslaveni strahuju da će ovoga puta doći do javne osude vojne intervencije Sovjetskoga saveza kao agresora i posljedica koje će to imati za stanje u svijetu. Iako Pokret nesvrstanih zemalja nikada nije sudjelovao u takvom javnom činu prozivanja Sovjetskog saveza, nije se znalo hoće li do toga doći. Pitanje Afganistana za Jugoslaviju je imalo dublje značenje. Afganistan je bio nesvrstana zemlja koja nije bila članica Varšavskog ili bilo kojeg drugog vojnog pakta i bio je socijalistička država, a iste te kvalitete imala je i Jugoslavija. Znači li to da joj je prijetila opasnost od vojne intervencije u takvom kritičnom trenutku?¹⁴⁶ Bilo je očekivano da će SSSR iskoristiti situaciju nakon Titove smrti da privuče Jugoslaviju nazad na svoju stranu i pod svoje okrilje. Također, bilo je očekivano i da će iskoristiti i najmanji razdor među jugoslavenskim vodstvom te ga iskoristiti kao razlog za nužnu vojnu intervenciju. S druge strane, SSSR je morao paziti na to kako bi izveo vojnu intervenciju, a da pri tome ne reagira SAD kojemu je nezavisnost Jugoslavije bila od ključne važnosti za očuvanje ravnoteže sila u svijetu.¹⁴⁷ Jugoslavenska se diplomacija, stoga, nadala da će inzistiranje na okupljanju zemalja pokreta poboljšati novonastalu situaciju u Afganistanu i spriječiti nepovoljan razvoj događaja. Poseban sastanak Pokreta koji bi se bavio gorućim pitanjem Afganistana nije organiziran uslijed raznih prepreka. Tek se 1981. uspjela organizirati Ministarska konferencija nesvrstanih zemalja i, sa zakašnjenjem, u New Delhiju raspravljati o potezima Sovjetskog saveza. Pokret je osudio poteze Sovjetskog saveza, ali ne u oštroj mjeri jer za to nije imao razloga. Umjesto jake osude, rezolucija ministarskog sastanka pozvala je na urgentno pronalaženje rješenja političke situacije u Afganistanu, povlačenje vojske, nemiješanje i neuplitanje u „tuđe poslove“.¹⁴⁸

Jugoslavija je još jednom pokazala svoja nastojanja za djelovanjem Pokreta u onim situacijama u kojima je bilo od ključne važnosti boriti se za njegova načela. Još je jednom bila ona zemlja koja je pokazala napore za izgladivanjem situacije. Možda ne u pravo vrijeme, ali je

¹⁴⁵M. Simčić, *Tito bez maske*, str. 355.

¹⁴⁶T. Jakovina, *Trenutci katarze*, str. 326.

¹⁴⁷T. Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, str. 648.

¹⁴⁸T. Jakovina, *Trenutci katarze*, str. 327.

kao jedna mala balkanska država učinila za svjetsku politiku puno više nego ijedna od velikih sila, koje su u konačnici bile odgovorne za pogoršanje međunarodnih odnosa u svijetu.¹⁴⁹

Nakon smrti Josipa Broza Tita možemo primijetiti kako se aktivna uloga Pokreta smanjuje. Glavni razlog tomu je što se Jugoslavija morala baviti unutarnjim problemima koji su se počeli rasplirati nakon Titove smrti. Upravo ti problemi dovesti će do raspada Jugoslavije 1991. godine.¹⁵⁰ Razlog zbog kojeg i sama uloga Pokreta opada je i završetak Hladnoga rata koji je obilježio pad Berlinskog zida, a i stvaranje novog međunarodnog poretka u kojemu „neki novi klinici“ kreiraju svjetsku politiku i sukobe u kojima kreiraju sudbinu čovječanstava 2018. godine.

Do današnjeg dana Pokret nesvrstanih zemalja broji 120 punopravnih zemalja članica i 17 zemalja promatračica. Pokret u novonastalim političkim i međunarodnim odnosima nema ulogu koju je nekada imao, ali ni medijsku eksponiranost koju je imao za vrijeme Titova života i Jugoslavije. Unatoč modernizaciji i lakoj dostupnosti informacija, službene informacije i izvješća Pokreta zahtijevaju malo više truda, barem što se interneta tiče. U prvotno vrijeme nastanka istraživačkoga rada koji se bavio Beogradskom konferencijom i njezinim odjekom u svijetu, Pokret nije imao adekvatnu internetsku stranicu koja bi omogućavala lak i ažuran pristup podacima jer je zadnji puta bila ažurirana 2010. godine. Godinu dana poslije, za vrijeme pisanja ovoga rada, ta stranica više ne postoji i napravljena je nova koja korisnicima omogućuje pregledan i lak pristup svim informacijama o prošlom, trenutnom i budućem djelovanju Pokreta (<http://namiran.org/>).

¹⁴⁹T. Jakovina, *Trenutci katarze*, str. 327.

¹⁵⁰ T. Jakovina, *Trenutci katarze*, str. 330.

9. ZAKLJUČAK

Jugoslavija bila je zemlja koja je za vrijeme hladnoratovskog sukoba bila jedna od rijetkih koja se nalazila između dva bloka, a u svojim je međunarodnim odnosima uspješno balansirala između oba. Može smatrati politički neutralnom zemljom, iako je u njoj vladao socijalistički režim. Pokret nesvrstanih nastaje kao tzv. Treći put u kreiranju međunarodnih odnosa u svijetu, a Tito ga je iskoristio kako bi Jugoslaviju stavio u središte svjetske političke scene ostvarujući vlastitu ambiciju postajanja lidera zemlje, koja igra važnu ulogu u kreiranju međunarodnih odnosa, kako u Europi tako i diljem svijeta. Beogradska konferencija nesumnjivo označava jedan od najvećih uspjeha jugoslavenske diplomacije u realizaciji Pokreta. Pokret nesvrstanih će Jugoslaviji sve do prestanka Hladnog rata služiti kao platforma za razvoj i utjecaj na vanjskopolitička zbivanja u svijetu. U kriznim trenucima Pokreta, u Havani 1979. , jugoslavenska delegacija na čelu s Josipom Brozom Titom pokazala je odrješitost i sposobnost u sprečavanju toga da Pokret padne u nadležnost krivih ljudi. Pokret je očuvan i stabiliziran, a Tito je još jednom dokazao da je on njegova pokretačka snaga za borbu protiv naoružanja i stvaranje svjetskog mira.

Veličina jugoslavenske uloge u Pokretu nesvrstanih i njegovom oblikovanju međunarodnih odnosa vidljiva je i nakon smrti Josipa Broza Tita. Uloga Jugoslavije u međunarodnim odnosima opada dok se bori sa vlastitim unutarnjim problemima koji će u konačnici dovesti do njezinog raspada 1991., a budućnost Pokreta krenuti će u novom smjeru balansiranja međunarodnih odnosa izvan okvira Hladnog rata.

10. POPIS LITERATURE

1. Banac, Ivo, *Staljinom protiv Tita*, Globus, Zagreb, 1990.
2. Bilandžić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb, 1999.
3. Bogetić, Olivera i Dragan, *Nastanak i razvoj pokreta nesvrstanih: Beograd, 1. septembar 1961 - 1. septembar 1981.*, Export-press, Beograd, 1981.
4. Jakovina, Tvrtko, *Američki komunistički saveznik : Hrvati, Titova Jugoslavija i Sjedinjene Američke Države : 1945.-1955.*, Profil: Srednja Europa, Zagreb, 2003
5. Jakovina, Tvrtko, *Treća strana Hladnog rata*, Fraktura, Zaprešić, 2011.
6. Jakovina, Tvrtko, *Trenutci katarze: prijelomni događaji XX. stoljeća*, Fraktura, Zaprešić, 2013.
7. Mates Leo, *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*, Nolit, Beograd, 1976.
8. Matković, Hrvoje, *Povijest Jugoslavije*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2003.
9. Painter, S. David, *Hladni rat: povijest međunarodnih odnosa*, Srednja Europa, Zagreb, 2002.
10. Petković, Ranko, *Nesvrstanost: nezavisan, vanblokovski i globalni faktor u međunarodnim odnosima*, Školska knjiga, Zagreb, 1981.
11. Petrović, Ranko, *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svijet*, Školska knjiga, Zagreb, 1985.
12. Radovanović, Ljubomir, *Nesvrstanost: Osnovi jedne doktrine međunarodne politike*, Radnička štampa, Beograd, 1973.
13. Simčić, Miro, *Tito bez maske*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2008.
14. Skupina autora, *Nesvrstani*, Spektar, Zagreb, 1977.
15. Skupina autora, *Povijest 17: Predvečerje rata i Drugi svjetski rat (1936.-1945.)*, Europapress Holding, Zagreb, 2008
16. Skupina autora, *Povijest 18: Poslijeratno doba (1945.-1985.)*, Europapress holding, Zagreb, 2008.
17. Skupina autora, *Povijest Hrvata, Treća knjiga, Od 1918. do danas*, Školska knjiga, Zagreb, 2007.
18. *Skupovi nesvrstanih zemalja*, Međunarodna politika, Beograd, 1974.
19. Vukadinović, Radovan, *Međunarodni odnosi od hladnog rata do globalnog poretka*, Agencija za komercijalnu djelatnost, Zagreb, 2001.

Članci iz Glasa Slavonije:

1. Glas Slavonije, četvrtak, 10. kolovoza, 1961., br. 5031, god. XIX., str. 1
2. Glas Slavonije, četvrtak, 14. rujna, 1961., br. 5061, god. XIX., str. 1
3. Glas Slavonije, četvrtak, 17. kolovoza, 1961., br. 5037, god. XIX., str. 1

4. Glas Slavonije, četvrtak, 24. kolovoza, 1961., br. 5043, god. XIX., str. 1
5. Glas Slavonije, četvrtak, 31. kolovoza, 1961., br. 5049, god. XIX., str. 1
6. Glas Slavonije, četvrtak, 7. rujna, 1961., br. 5055, god. XIX., str. 1
7. Glas Slavonije, nedjelja, 17. rujna, 1961., br. 5064, god. XIX., str. 2
8. Glas Slavonije, nedjelja, 27. kolovoza, 1961., br. 5046, god. XIX., str. 1-2
9. Glas Slavonije, nedjelja, 27. kolovoza, 1961., br. 5046, god. XIX., str. 2
10. Glas Slavonije, nedjelja, 3. rujna, 1961., br. 5052, god. XIX., str. 3
11. Glas Slavonije, nedjelja, 6. kolovoza, 1961., br. 5028, god. XIX., str. 1-2
12. Glas Slavonije, petak, 1. rujna, 1961., br. 5050, god. XIX., str. 1
13. Glas Slavonije, petak, 11. kolovoza, 1961., br. 5032, god. XIX., str. 1
14. Glas Slavonije, petak, 15. rujna, 1961., br. 5062, god. XIX., str. 1
15. Glas Slavonije, petak, 18. kolovoza, 1961., br. 5038, god. XIX., str. 1
16. Glas Slavonije, petak, 22. rujna, 1961., br. 5068, god. XIX., str. 2
17. Glas Slavonije, petak, 8. rujna, 1961., br. 5056, god. XIX., str. 1, 9
18. Glas Slavonije, srijeda, 16. kolovoza, 1961., br. 5036, god. XIX., str. 1
19. Glas Slavonije, srijeda, 23. kolovoza, 1961., br. 5042, god. XIX., str. 1
20. Glas Slavonije, srijeda, 6. rujna, 1961., br. 5054, god. XIX., str. 1-2
21. Glas Slavonije, srijeda, 9. kolovoza, 1961., br. 5030, god. XIX., str. 9
22. Glas Slavonije, subota, 19. kolovoza, 1961., br. 5039, god. XIX., str. 1
23. Glas Slavonije, subota, 5. kolovoza, 1961., br. 5027, god. XIX., str. 1-2
24. Glas Slavonije, subota, 9. rujna, 1961., br. 5057, god. XIX., str. 3
25. Glas Slavonije, utorak, 15. kolovoza, 1961., br. 5035, god. XIX., str. 1-2
26. Glas Slavonije, utorak, 5. rujna, 1961., br. 5053, god. XIX., str. 1-2

10.1. Popis priloga

1. Slika 1. Gedung Merdeka, zgrada, gdje je 1955. održana Bandunška konferencija (https://hr.wikipedia.org/wiki/Konferencija_u_Bandungu)
2. Slika 2. Tito, Nehru i Naser na Brijunskom sastanku 1956. (<http://www.7dnevno.hr/povijest-hr/kako-su-tito-nehru-i-naser-na-brijunima-dogovorili-osnivanje-pokreta-nesvrstanih/>)
3. Tablica 1. Popis zemalja sudionica, promatračica i njihovih delegata (Skupovi nesvrstanih zemalja, Međunarodna politika, Beograd, 1974.)
4. Tablica 2. kronološki prikaz konferencija nesvrstanih zemalja (https://hr.wikipedia.org/wiki/Pokret_nesvrstanih#Konferencije_Pokreta, <http://namiran.org/>)